

Vadim Kožinov

NASLEDNIKI ZMAGE

Neznani poveljni časi

С каждым годом и тысячью
С горчим восторг и восторг
Человечью сателит наукой
Созужива единично связь.

Николай Иванович
Рубцов
(1936 – 1971)

Vadim Kožinov
NASLEDNIKI ZMAGE
Neznani povojni časi

UMco

Ljubljana, 2015

Vadim Kožinov
NASLEDNIKI ZMAGE
Neznani povojni časi

© za Slovenijo in prevod: Društvo slovensko-ruskega prijateljstva
France Prešeren, 2015

Izdajatelj in založnik
UMco d. d. / Zbirka Ruska misel

Izbral in uredil: Just Rugel
Prevedla: Vesna Kovjanič
Prevod pesmi Rubcova: Simon Dobravec
za Društvo slovensko-ruskega prijateljstva France Prešeren
Glavni urednik: Samo Rugelj
Pomočnica urednika: Renate Rugelj
Oblikovanje ovitka: Žiga Valetič
Korekture: Klara Jarc
Postavitev: Ana Černič
Tisk: NTD d. o. o.
Naklada: prvi natis, 300 izvodov, sprotni tisk
Ljubljana, 2015

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(47)"1945/..."

KOŽINOV, Vadim Valerianovič

Nasledniki zmage : neznani povojni časi / Vadim
Kožinov ; [prevedla Vesna Kovjanič]. - 1. natis. - Ljubljana :
UMco, 2015. - (Zbirka Ruska misel)

ISBN 978-961-6954-35-8 (trda vezava)

ISBN 978-961-6954-36-5 (broš.)

280864256

UMco d. d., Leskoškova 12, 1000 Ljubljana
tel.: 01/520 18 39, e-pošta: bukla-urednistvo@umco.si, www.bukla.si

VSEBINA

PREZGODAJ JE ŠE, DA BI POKOPALI RUSIJO (1998)	7
1946–1953 »NEJASNI« POVOJNI ČAS	13
ZSSR in svetovna situacija v povojnih letih	13
Lavrentij Berija, povojne represije, Stalinov kult ...	68
Boj z antipatriotizmom in »judovsko vprašanje«	131
OD STALINA DO BREŽNJEVA	220
O tako imenovani odjugi	220
Desetletka Hruščova	266
KAJ SRCE BI POMIRILO?	295
Usoda Nikolaja Rubcova in njegove poezije	295
RUSKA IDEJA	324
ALI LAHKO RUSIJA ŽIVI BREZ IDEJE?	354
K RAZPRAVAM O »RUSKEM«	368
RUSIJA IN ZAHOD STA ENAKOPRAVNA IN ENAKOVREDNA	381

VERJELI SO, DA GRADIJO RAJ	389
RUSIJA KOT CIVILIZACIJA IN KULTURA	396
Predgovor	396
O mestu Rusije v svetu	397
Zakaj je prišlo do razpada ZSSR?	415
ZSSR: dvig – upad – izguba vere	434
Nujnost časovnih povezav	451
Država – družina ali država – trg?	464
V kakšni državi živimo danes?	486
V KAKŠNEM STANJU JE RUSKA NACIJA	507
Okrogla miza časopisa <i>Literaturnyj Irkutsk</i> in revije <i>Naš sovremennik</i>	507
ALI JE RUSKI NAROD NAGNJEN K FAŠIZMU?	545

PREZGODAJ JE ŠE, DA BI POKOPALI RUSIJO (1998)¹

Predvidevanje prihodnosti je pogosto najtežja, vendar nujna naloga, ki jo ljudje rešujejo vsak dan. Redko se zavedamo, da vsako naše uspešno dejanje poteka zlasti na osnovi predvidevanja, četudi najbolj elementarnega. Tako se na začetku poletja podamo v gozd po gobe, saj predvidevamo, da so že zrasle, če pa smo se ušteli, se vrnemo s prazno košaro. Ta »primer« mnogi sprejemajo z nasmehom, vendar se zamislimo nad ljudmi, ki konstruirajo novo letalo: nesposobnost predvidevanja bo v tem primeru imela tragične posledice. In seveda tudi uspešno služenje svoji državi, pa najsi gre za navodila vodstva države ali pa za dejanja »navadnih«, za usodo domovine (in konec koncev za lastno usodo) zaskrbljenih državljanov, ni mogoče brez predvidevanja prihodnosti.

Pred sto petdesetimi leti, leta 1853, je tedanje vodstvo Rusije vstopilo v enega od številnih konfliktov s starim tekmečem, Osmanskim cesarstvom, in nikakor ni predvidelo, da bodo najmočnejše države krščanske Evrope vstopile v vojno na strani islamske države, ki naj bi jim bila sovražna, in da bo Rusija doživela enega izmed maloštevilnih najtežjih porazov v vsej svoji zgodovini. Medtem pa je že petnajst let pred začetkom krimske vojne najiskrenejši pesnik in mislec (slednja stran njegove dejavnosti je na žalost znana le redkim) Fjodor Ivanovič Tyutčev jasno predvidel, da Zahod

---

1 Članek je bil objavljen v reviji *Graždanin*, št. 1, letnik 1998.

čaka le na primeren trenutek, da bi silovito napadel Rusijo z namenom, da jo oropa tiste prvorazredne vloge na svetovnem prizorišču, ki si jo je priborila leta 1812. Tyutčev je na vse načine poskušal »odpreti oči« ruskim vladarjem in jih opozoriti na usoden spopad, vendar ga ni nihče poslušal – predvsem zato, ker so se po besedah Tyutčeva »vsi slabo naučili zgodovino« (glej mojo knjigo *Tyutčev*, ki je izšla leta 1988 in 1994). In res, kakršno koli predvidevanje prihodnosti države je mogoče le, če se opiramo na zadostno in globoko znanje in razumevanje njene predhodne zgodovine. Če pa se zagledamo v prihodnost Rusije le na podlagi njenega sodobnega, današnjega stanja, gre za, kot pravijo, napovedovanje iz kavne usedline.

Poglobljen vpogled v zgodovino in preteklost Rusije omogoča, da se zavemo določene »smeri«, temeljnega vektorja, ki se bo očitno nadaljeval tudi v neznani prihodnosti. In z lahkoto opazimo, da v današnjih razpravah o prihodnosti Rusije pogosto zasledimo, da se obračajo k predhodni zgodovini. Vendar je le-to najpogosteje očitno tendenciozno in se osredotoča na določeno stran ruske zgodovinske realnosti ter predstavlja bolj subjektivno oceno kot pa neko trezno, objektivno osmišljanje te realnosti.

V tem smislu je, na primer, dokaj tipično delo *Država in evolucija*, ki ga je napisal nedavni glavni »reformator« E. Gajdar leta 1995. Z očitno nezadovoljnostjo in celo negodovanjem piše, da je bil »v središču« realnosti Rusije »vedno ogromen magnet države. Prav ta je določala pot ruske zgodovine. Država je grozno skazila novejšo zgodovino /.../« Celo v zgodovini človeštva »najradikalnejša« revolucija ni zamajala »bronsteega jezdeca« ruske zgodovine. In celotna naloga je pač v tem, da »bi spremenili glavni zgodovinski vektor«. (!)

Vse to, se razume, narekuje primerjava Rusije z državami Zahoda, kjer je imela država veliko bolj »skromno« vlogo.

Kakor koli, Gajdar sicer ne skriva dejstva, da v celoti izvira prav iz te primerjave. Tako dobimo rezultat, da je zgodovina Rusije v bistvu neka »skažena« zgodovina Zahoda.

Priznajte, da je takšen pristop k zadevi namerno sumljiv (»spremeniti temeljni vektor«, čeprav celo revolucija, ki v svetovni zgodovini nima primere, tega ni mogla!). »Uporaba« pesnitve, ki jo je napisal genij Puškin, in nosi najgloblji in najbogatejši smisel, pa je zelo površen poskus.

Vendar to ni najpomembnejše. Nedvomno je bila v zgodovini Rusije država odločilnega pomena. Vendar gre vseeno le za eno stran ruske realnosti, ki je nikakor ne moremo razumeti brez drugih aspektov. Spomnimo se vsaj tega, da je ogromno število Rusov več stoletij »zapuščalo« ogromno območje, ki ga je nadzorovala država, odhajali so na jug, sever in vzhod, posledično pa sta nastala »svobodno« kozaštvo (ruska beseda »kozak« izvira iz turške, ki pomeni »svobodni človek«) ter staroobredništvo, ki se ni podrejalo ne posvetni ne cerkveni oblasti. In prostor Rusije so v znatni meri ustvarili ravno ti narodni »svobodnjaki«, čeprav so se, seveda, ozemlja, ki so jih osvojili, pozneje znašla pod zaščito države.

Spomnimo se tudi tega, da je plamen iz teh obrobnih »žarišč svobode« večkrat dosegel tudi »osrednjo« Rusijo (upor Bolotnikova v času *Smute*, veliki razkol, upor Razina in Bulavina za časa Petra, upor Pugačova itd.) in šele v 19. stoletju se je vzpostavilo določeno »ravnovesje« med narodom in državo (brez katerega zmaga nad Napoleonovo armado leta 1812 verjetno ne bi bila mogoča). Vendar se ni vzpostavilo le zahvaljujoč ukrepom oblasti. Najbolj trdoživi uporniki so se konec koncev nekako zavedli usodnosti boja med narodom in državo, kar se je, na primer, očitno izrazilo v tem, da so Pugačova in Razina oblastem »predali« njuni najbližji soborci.

In če že v povezavi s tem zastavimo vprašanje »svojstvenosti« Rusije v primerjavi z Zahodom, lahko nanj preprosto

in kratko odgovorimo takole: »pretirana« oblastnost države je popolnoma ustrezala »pretirani« svobodi svojega naroda (in, naj mimogrede omenimo, v podobah Puškinovega Bronastega jezdeca je utelešen prav tak pomen). Resda je to premočrten in preveč »abstrakten« odgovor. Da bi lahko konkretno razkrili svojstvenost Rusije, bi morali pojasniti številne zelo zapletene probleme, za kar pa tu nimamo prostora.

Vendar je popolnoma očitno, da je vsaka močna oslabitev države privedla Rusijo na mejo propada. Ko se je pretrgala (s smrtjo carja Fjodorja Ioannoviča leta 1598) dinastija Rjurikovičev, naslednjih vladarjev že niso več dojemali kot »božje maziljence« (kar je bilo v tistih časih nujna osnova za vrhovno oblast) in Rusija se je kmalu znašla v resnično obupnem položaju. V vrsti do danes ohranjenih del tako Rusi kot tujci (Anglež Jerome Horsey in Šved Peter Petreius itd.), ki so bili priče *Smute*, govorijo celo o neizogibnosti razpada in izumrtja še pred kratkim mogočne države. Vendar je bila po petnajstletni *Smuti* država obnovljena in si je do leta 1654 že toliko opomogla, da si je lahko povrnila ukrajinska ozemlja, ki ji jih je tristo let pred tem (ko je bila oblast v Stari Rusiji oslABLJENA zaradi mongolskih vpadov) odvezela Litva.

Tri stoletja pozneje, leta 1905, se je znova začelo obdobje *Smute* in po dokončni oslabitvi države, leta 1917, so številni domači in tuji ugledneži prepričano govorili o nepovratnem propadu države. Vendar je bila konec leta 1922 vzpostavljena nova država – ZSSR – in manj kot petindvajset let pozneje je bila država sposobna uničiti najmočnejšo vojsko v vsej zgodovini, ki je združila energijo cele celinske Evrope z več kot 350-milijonskim (!) prebivalstvom (malokdo ve, da so, recimo, večino bomb, ki jih je uporabljala nemška vojska, proizvajale češke tovarne, znaten del pšenice pa je zrasel na francoskih poljih; da ne govorimo o

skoraj desetih drugih evropskih državah, ki so nam tedaj napovedale vojno).

Razumemo lahko razpoloženje tistih ljudi, ki se jezijo ali celo zgražajo nad za Rusijo značilnimi »prelomnicami«, ki so vedno privedle do resnično katastrofalnih posledic. Vendar pa so pozivi in sami poskusi »spremeniti vektor« konec koncev preprosto smešni. Nič kaj bolj utemeljeni niso kot, recimo, projekti spreminjanja celinskega podnebja v Rusiji v bolj podobnega atlantskemu v državah na Zahodu. Vendar je med drugim tu podobno sorazmerje: običajna razlika med zimskim mrazom in poletno pripeko v večjem delu območja Rusije znaša 55–60 stopinj, na Zahodu pa le 30–35. In ne moremo izključiti zapletene zveze med to razliko in razliko v »politični klimi« Rusije in Zahoda, čeprav bi bilo to vprašanje treba resneje preučiti.

V današnjem času množica »strokovnjakov« trdi, da Rusija ni »normalna« država. Vendar, četudi se strinjamo s takšno »obsodbo«, ne smemo pozabiti, da je, recimo, v zadnjih dveh stoletjih prav Rusija zdrobila dva (drugih niti ni bilo) najmočnejša vojaška stroja, ki sta hotela prevzeti svetovno oblast in sta si dokaj lahko pokorila »normalne« države. Pozabiti ne smemo niti tega, da je Rusija ustvarila neprimerljivo najvišje, pa če jih primerjamo s čemer koli, vrednote na področju književnosti, glasbe, gledališča in plesa ter da je bila prva v svetu, ki je odletela v vesolje in zgradila prvo jedrsko elektrarno itd. Torej ta »nenormalnost« Rusiji ni preprečevala, da bi bila ena največjih držav v svetu. Kljub temu je danes dokaj razširjeno mnenje, da je Rusija – spet – na meji propada ali pa celo, da je njen propad preprosto neizogiben. Če izhajamo iz večstoletnih zgodovinskih izkušenj, je »rešitev« v vzpostavitvi nove mogočne države (za kar bi, kot kaže, morala dokončno propasti skoraj nemočna današnja država). Vendar ali lahko oblikujemo to novo državo?

Kot človek, ki ni mlad, nikakor nisem nagnjen k optimizmu in ne morem stoodstotno prepričano trditi, da bo Rusija tudi tokrat oživila. Vendar, če izhajamo iz dejstva, da je bilo takšnih vstajenj že več, je enako ali celo bolj neumestno vpasti v nek črni pesimizem.

Lahko mi oporekajo, da se zgodovina ne ponavlja, in načeloma je to res. Rusija se je po mongolskih vpadih, po obdobjih *Smute* in po revoluciji leta 1917 obnavljala na različnih temeljih in po različnih poteh, čeprav je šlo vsakič za reševanje pred popolnim propadom (leta 1238 je anonimni avtor napisal *Pripoved o smrti ruske države*, leta 1918 pa je tedaj širše znani Aleksej Remizov ponovil takšno brezupno napoved v svojem delu *Pripoved o smrti ruske države*).

Da, zgodovina Rusije je odkrito tragična in katastrofalna, vendar je edino dostojno, če jo sprejemamo tako, kot nam jo je na koncu svojega življenja zapustil Puškin: »/.../ za nič na svetu ne bi hotel zamenjati domovine ali imeti drugačne zgodovine, razen zgodovine naših prednikov, takšne, kot nam jo je dal Bog.«

1946–1953

»NEJASNI« POVOJNI ČAS

ZSSR in svetovna situacija v povojnih letih

Večkrat smo že govorili o *skrivnostnih* straneh zgodovine 20. stoletja. Ne bomo pretiravali, če rečemo, da je eno od *skrivnostnih* obdobj (ali morda celo najbolj skrivnostno) *povojno obdobje* (1946–1953). Zdelo bi se nam, da pojavi in dogodki tega relativno nedavnega časa ne morejo biti tako malo znani in razumljivi. Saj je bilo v skladu s popisom prebivalstva leta 1989 – ko se je začela »glasnost« – v državi približno 25 milijonov ljudi, ki so bili na koncu vojne že odrasli in so lahko pričali o tem, kaj se je dogajalo v povojnih letih. Vendar so se vsaj približne predstave o tem, kaj se je tedaj v državi dogajalo, začele oblikovati šele v zadnjem času – od sredine devetdesetih let, torej petdeset let po Zmagi.

Takšen položaj ima seveda svoje vzroke. Prvič – situacija »hladne vojne« med ZSSR in Zahodom, ki se je razkrila že konec leta 1945 in za katero se je v daljavi pojavila nevarnost atomske bombe, je privedla do popolne »tajnosti«. Seveda je bila »zaprtost« vseh vrst prisotna že v predvojnih letih, vendar je prav soočenje povojnih let, ki je nastajalo predvsem skrivoma in »nevidno«, to tendenco privedla do skrajnosti.

Največje tedanje bojazni ZSSR so bile – kar je postalo jasno šele pozneje – popolnoma utemeljene. Tako je bila, na primer, v sedemdesetih letih odstranjena oznaka tajnosti z »načrta«, ki ga je že 3. novembra 1945 (!) izdelala Združena

obveščevalna uprava pri Združenem komiteju načelnikov štabov ZDA, v skladu s katerim so atomski napad na istočasno 20 sovjetskih mest načrtovali »ne le v primeru bližajočega se sovjetskega napada, ampak tudi, ko bo raven industrijskega in znanstvenega razvoja nasprotnikove države omogočala (le *omogočala!* – V. K.) napad na ZDA ali zaščito (!) pred našim napadom /.../«²

Nimam dostopa do podatkov o tem, kdaj je za to »postavitev vprašanja« izvedela naša obveščevalna služba, vendar cela vrsta dejstev (predvsem pridobitev strogo tajnih informacij o samem jedrskem orožju ZDA) govori o njeni uspešni aktivnosti v tistem času in umestno lahko predvidevamo, da je Moskva kmalu izvedela za ameriški program preventivne vojne. To, da ta program ni bil ne tedaj ne pozneje realiziran (niti po pustolovski dostavi naših raket z jedrskimi konicami na Kubo leta 1962!), je že drugo vprašanje. In ne smemo pozabiti, da so do avgusta 1949 le ZDA imele jedrsko orožje, pri čemer je količina izdelanih bomb stalno in neenako naraščala.³

Ko razmišljamo o povojnem soočenju Zahoda in ZSSR, moramo upoštevati bistveno spremembo celotne svetovne situacije v primerjavi s predvojnimi časi. Le malokdo danes pomisli, da v dvajsetih in tridesetih letih ZSSR niso dojemali kot državo, ki bi predstavljala *realno grožnjo* za obstoj Zahoda, ne glede na bentenjem nad kapitalizmom in pozive k njegovemu strmoglavljenju, ki so prihajali iz Moskve. Britanski zgodovinar Alan Taylor je pozneje popolnoma upravičeno pisal:

---

2 Grajner B., Štajngaus K. *Na poti k 3-j mirovni vojni? Voennye plany SŠA protiv SSSR. Dokumenty.* M., 1983, str. 29.

3 Navajamo točne številke: 1946–9 bomb, 1948–56, 1950–298, 1952–832 ... (Holloway David. *Stalin i bomba.* Novosibirsk, 1997, str. 302, 304).

»Sovjetska Rusija /.../, ki je stremela k svetovni revoluciji, je, kot se je zdelo, za kapitalistični svet tako ali drugače predstavljala grožnjo /.../ V dvajsetih letih so mnogi, predvsem komunisti sami, pričakovali, da /.../ bodo kapitalistične države napadle 'državo delavcev' /.../ Vendar se ta pričakovanja niso uresničila. Rusija, v preteklosti velika država, istočasno evropska in azijska, je zdaj to prenehala biti in jo v diplomatskih kalkulacijah niso resno jemali!«⁴

V zvezi s tem se spomnimo še enkrat na apriori neobstoječo »konceptijo« (zadnje čase so jo navajali mnogi avtorji), v skladu s katero naj bi se Hitler bal napada ZSSR na Tretji rajh (tj. v bistvu na vso Evropo!) in jo je zato napadel sam. V resnici so in Hitler in vsi zahodni voditelji sploh ZSSR dojemali kot »velikana na glinenih nogah« in so bili leta 1941 prepričani o njenem neizogibnem in hitrem porazu. Tako je 22. junija ameriški vojni minister Stimson »po sestanku s poveljstvom oboroženih sil poročal predsedniku: 'Da bi premagali Sovjetsko zvezo, bodo Nemci potrebovali najmanj mesec in največ, morda, več kot mesec dni ...' Velik del vlade in vrhovnega poveljstva je menil, da bo ZSSR poražena čez en mesec /.../ Roosevelt /.../ je ta rok podaljšal do 1. oktobra 1941.«⁵

Na koncu vojne je bila splošna predstava o ZSSR popolnoma drugačna in Churchill je 5. marca 1946 v svojem znamenitem govoru, ki ga je imel v mestu Fulton, kjer je bil prisoten tudi ameriški predsednik, našo državo nedvoumno označil za realno in usodno grožnjo za obstoj Zahoda, za rešitev pred katero je potrebna vsesvetovna mobilizacija. Ko

---

4 Tejlor Alan. *Vtoraja mirovaja vojna*. – V knjigi: *Vtoraja mirovaja vojna*. Dva vzgljada. M., 1995, str. 383–384.

5 Citirano po knjigi: Jakovlev N. N. *Novejšaja istorija SŠA. 1917–1960*. Moskva, 1961, str. 326, 327.

je trdil, da Rusija »želi /.../ brezmejno razširiti svoje moči in doktrino,« je Churchill izjavil še: »Zato je stara doktrina ravnovesja moči zdaj neprimerna. Ne moremo si dovoliti /.../, da delujemo s pozicije majhne prednosti« itd.⁶

V nadaljnjih ugotovitvah bomo to globalno soočenje Zahoda in ZSSR obravnavali konkretno; za zdaj moramo reči le, da je situacija nekega stanja na meji nove vojne, ki je bila prisotna od leta 1945, pogojevala tisto skrajno zaprtost, ki je skrajno oteževala (in še vedno otežuje) razumevanje dogajanja v državi. N. S. Hruščov je v svojih spominih opisal tipičen prizor – Stalin je sklical člane Politbiroja in »trdil, da prek naših sekretariatov curljajo tajna gradiva /.../ Naenkrat se Stalin obrne k meni: 'Pri vas, prek vašega sekretariata curlja.' Jaz: 'Tovariš Stalin, prepričan sem, da to ni mogoče ...'«⁷

G. M. Malenkov je na Plenumu CK KPSS 7. julija 1953 izjavil: »Politbiro že dolgo časa ni normalno funkcioniral. Člani politbiroja /.../ so delovali *po posameznih nalogah*. Glede nekaterih članov politbiroja /.../ je bilo zasejano politično nezaupanje.«⁸ V tem se je predvsem izražala težnja, kolikor je le mogoče, zožati krog ljudi, seznanjenih z določenimi »zadevami«, kar je potrdil tudi Hruščov, ko je govoril o povojnih letih: »Nobenih zasedanj niso sklicevali. Zbirali smo se pri Stalinu /.../ on pa je sproti dajal direktive.«⁹ Razumljivo je, da pri takšnem načinu vodenja države dokumentacije ali sploh niso vodili ali pa je bila zelo skromna.

---

6 Istočnik. *Dokumenty russkoj istorii*, 1998, № 1 (32), str. 98.

7 *Voprosy istorii*, 1992, № 1, str. 54.

8 *Izvestija CK KPSS*, 1991, № 2, str. 194.

9 Hruščev Nikita Sergeevič. *Vospominanija. Izbrannye fragmenty*. Moskva, 1997, str. 224.

Drugi vzrok zamegljene in skažene predstave o povojnem času je bila močna ideološka kampanja, ki so jo izvajali po Stalinovi smrti – tako imenovano razkrinkavanje kulta osebnosti. V prvem delu moje knjige¹⁰ sem pokazal, da se je zreduciranje vzrokov za vse nesreče na osebne Stalinove lastnosti gradilo v bistvu po modelu otroške pravljice o groznem zlodeju, poleg tega pa je šlo za taisti kult osebnosti, čeprav v »narobe« smeri. In sploh lahko utemeljeno zaključimo, da si »razkrinkavanje kulta« ni v nobenem pogledu zadalo naloge razumeti predhodno zgodovino. Imelo je izključno »praktičen« cilj – vzpostavitev in utrditev nove oblasti. Vsak voditelj, ki je po smrti oboževanega vožda prišel na oblast, je bil v bistvu prisiljen v določeni meri »osramotiti« prejšnjega (sicer bi bil v primerjavi z njim, »bogom«, novi voditelj nesposoben),¹¹ se distancirati od najmračnejših pojavov predhodnega obdobja in konec koncev pokazati sebe kot »rešitelja« države pred verjetnimi zlodejstvi svojega predhodnika (če bi ta še naprej vladal), pa tudi pred svojimi tekmeci v boju za najvišjo oblast.

Za to je moral novi vožd predvsem uničiti takšne in drugačne sledi lastne pretekle dejavnosti. Znani zgodovinar KPSS V. P. Naumov je leta 1994 tožil glede povojnih let: »Zdaj je postalo še posebej jasno, da /.../ ne moremo pridobiti zelo pomembnih dokumentov in pričevanj /.../ Morda manjkajo najpomembnejši dokumenti /.../«¹² V. E. Semičastnij, ki je bil leta 1961 imenovan za predsednika KGB-ja,

---

10 Kožinov V. *Rossija. Vek XX. 1901–1939*. Moskva, 1999.

11 Istega leta, ko je umrl Stalin sem dopolnil 23 let, tj. bil sem že del »odraslega« prebivalstva in jasno pomnim, da se je večina ljudi zelo bala vsesplošnega propada zaradi smrti velikega vožda.

12 N. S. Hruščev (1894–1971). Gradivo znanstvene konference, posvečene 100. obletnici rojstva N. S. Hruščova. 18. april 1994. Gorbačev-fond. M., 1994, str. 116, 120.

je pozneje, leta 1992, izjavil, da so bili, »ko sem prevzel svojo dolžnost, mnogi dokumenti že uničeni ali izčiščeni. To so mi rekli in pokazali arhivarji.«¹³ Glede »neprimer- nih« dokumentov obstajajo pričevanja arhivarjev o tem, da je bil po naročilu Hruščova leta 1957 »sestavljen ogromen kup (! – V. K.) dokumentov, ki so ga nato pod budnim nadzorom sežigali.«¹⁴

Torej, kot smo zgoraj že omenili, je skrajna tajnost, ki je značilna za povojna leta, privedla do tega, da so se na vrhu oblasti skušali znajti brez dokumentov: in Malenkov, in Hruščov (glej zgoraj) sta se spominjala »direktiv«, ki jih je Stalin članom politbiroja (od leta 1952 prezidija) CK dajal *ustno*.

Pomanjkanje dokumentov, ki bi zabeležili povojno zgodovino, je tako veliko, da se mnogi današnji avtorji, ki so nekako vnaprej prepričani v pomanjkanje verodostojnih podatkov, ne poglobijo dovolj temeljito niti v obstoječe dokumente, ampak izhajajo iz nekih »mnenj« in »govoric«.

Tako je že v devetdesetih letih izšel Pregled zgodovine Sovjetske države, v predgovoru katerega je zapisano, da imajo zgodovinarji ZSSR končno možnost »pokukati pod odejo ideološke megle.«¹⁵ In eden takšnih »pogledov« pod odejo je tudi ta Pregled.

V zadnjem letu življenja je Stalin pripravljajal novo večjo preureditev najvišjih vodilnih kadrov. Najprej sta oktobrski (1952) plenum CK, nato pa še XIX. kongres partije (5.–14. oktobra 1952 – V. K.) sprejela odločitev o bistvenem povečanju sestave politbiroja CK, ki se je preobrazil v prezidij

---

13 *Neizvestnaja Rossija. XX vek, t. III. M., 1993, str. 142.*

14 *Isto, t. I. M., 1991, str. 272.*

15 *Istorija Otečestva: ljudi, ideji, rešenija. Očerki istorii Sovetskogo gosudarstva. M., 1991, str. 7.*

in se povečal na 25 članov ter 11 kandidatov (namesto 11 članov in 1 kandidata prejšnjega politbiroja). Po Stalinovem predlogu so iz znova izvoljenega prezidija CK določili ožjo sestavo biroja prezidija, v kateri so bili I. V. Stalin, L. P. Berija, K. E. Vorošilov, L. M. Kaganovič, G. M. Malenkov, M. G. Pervuhin, M. Z. Saburov, N. S. Hruščov in N. A. Bulganin. Iz nekdanjih članov politbiroja niso bili niti v biro niti v Prezidij CK vključeni A. A. Andrejev, A. N. Kosigin, V. M. Molotov, A. I. Mikojan (str. 295, kurziva je moja – V. K.).

In vendar so bili k trenutku izdaje navedenega dela popolnoma dostopni dokumenti, v skladu s katerimi so *skoraj vse* citirane trditve preprosto pravljice. Začnimo s tem, da so bili Molotov, Mikojan in Kosigin na XIX. kongresu *vključeni* v prezidij CK (Kosigin kot kandidat za člana), čeprav v resnici niso bili vključeni v njegov biro; Andrejev je izpadel iz najvišjega ranga zaradi slabega zdravja. Nadalje, če se poglobimo, vidimo, da na XIX. kongresu ni potekalo toliko »povečanje« sestave »najvišjega ranga«, kolikor je šlo, če se izrazimo z danes modernim izrazom, za njegovo prestrukturiranje.

Gre za to, da je bil pred XIX. kongresom »vrhovni krog« sestavljen iz *treh* po svoji personalni sestavi različnih »organov« – politbiroja, organizacijskega biroja in sekretariata, v katerih je bilo od leta 1946 (v celoti) 23–24 ljudi (in ne 12). Resda sta bila dva od njih – Stalin in Malenkov – v vseh treh »organih«, še trije pa so bili v dveh »organih«, vendar je bilo ostalih 18–19 oseb »najvišjega ranga« le v *enem* od treh »organov«. ¹⁶

Medtem so bili na XIX. kongresu *vsí* izvoljeni sekretarji CK vključeni istočasno tudi v prezidij, organizacijski biro pa je bil sploh ukinjen in del njegovih članov je prešel v

---

16 Glej: Černev A. D. 229 *kremlevskih voždej*. Politbjuro, Orgbjuro, Sekretariat CK. Kommunističeskaja partija v licah i cifrah. M., 1996, str. 39–44.

prezidij skupaj z enajstimi člani prejšnjega politbiroja – V. M. Andrijanov, V. V. Kuznecov, N. A. Mihajlov, N. S. Patoličev (v prezidij so vstopili tudi član predhodnega sekretariata, ki prej niso bili v politbiroju – P. K. Ponomarenko in M. A. Suslov). Resda je prezidij (skupaj s kandidati za člane) vključeval dvanajst ljudi več kot prejšnji politbiro, organizacijski biro in sekretariat skupaj, vendar vsega tega ne moremo označiti kot bistveno »povečanje«. Saj je bila v zvezi z vztrajno potrebo radikalne modernizacije državne ekonomike¹⁷ prvič uvedena cela vrsta voditeljev industrije in ekonomike države v celoti.

Na predvečer XIX. kongresa je bil v »najvišjem ešelonu« le en ne čisto *politični* delavec – A. N. Kosigin; zdaj pa mu je bilo, poleg Kosigina, priključeno šest članov vlade (Sveta ministrov ZSSR), ki so vodili najpomembnejša industrijsko-ekonomska področja – A. G. Zverjev, I. G. Kabanov, V. A. Mališev, M. G. Pervuhin, M. Z. Saburov in I. T. Tevosjan. To je bilo resnično »povečanje«, vendar je bilo v bistvu »kakovostno« in ne količinsko, saj smisel ni bil v samem povečanju števila »najvišjega ešelona«, ampak, če se tako izrazimo, v dvigu statusa voditeljev industrije in ekonomike v celoti.

Nadalje, Prezidij se je moral nekako povečati tudi zato, ker sta bila v letih 1948–1949 Hruščov in Ponomarenko, ki sta prej vodila največji republiki – Ukrajino in Belorusijo, premeščena v Moskvo kot sekretarja vsezveznega CK in v Prezidij je bilo treba »dodati« *nove* voditelje teh republik – L. G. Meljnikova, D. S. Korotčenka (predsednika Sveta ministrov

---

17 Že leta 1947 je v enem od Stalinovih pogovorov beseda tekla o tem, da je potrebna »mehanizacija in elektrifikacija ... uporaba atomske energije v mirne namene«, ki bo »povzročila velik preobrat v proizvodnih procesih« (Stalin I. V. *Sočinenija*, knjiga 16. Moskva, 1997, str. 62).

Ukrajine)¹⁸ in N. S. Patoličeva. In končno – v Prezidij je bil uveden A. J. Višinski, ki je leta 1949 zamenjal Molotova na položaju ministra za zunanje zadeve.

Kot smo že rekli, se je najvišji ešelon oblasti leta 1952 povečal s štiriindvajsetih na šestintrideset članov, se pravi za dvanajst oseb, vendar je naštetih deset novih članov vanj vstopilo, če se tako izrazimo, po potrebi in posledično je »povečanje«, ki ga izpostavlja citirani *Pregled zgodovine Sovjetske države*, v bistvu čista pravljica. V mislih ima, da je Stalin v bližnji prihodnosti nameraval izvesti »preureditev« in jo je, še več, že začel, saj naj ne bi v Prezidij CK vključil Molotova, Mikojana in Kosigina (to že ni pravljica, ampak prava izmišljotina). V resnici je »preureditev« oziroma, če smo natančnejši, »čistka« najvišjega ešelona potekala *tri leta prej*, leta 1949, ko so bili pod obtožbo »ruskega nacionalizma« aretirani (in leta 1950 ustreljeni) član politbiroja N. A. Voznesenski, sekretar CK in član Organizacijskega biroja A. A. Kuznecov in član Organizacijskega biroja M. I. Rodionov, sekretar CK G. M. Popov pa je bil pod podobno obtožbo odstranjen od svojih dolžnosti.

Istega leta so bili »osvobojeni« – že zaradi drugih vzrokov (o čemer bomo govorili spodaj) – svojih najvišjih *voditeljskih* položajev obrambni minister Bulganin, minister za zunanje zadeve Molotov, minister za zunanjo trgovino Mikojan in finančni minister Kosigin. Vendar so bili vseeno vsi leta 1952 vključeni v Prezidij CK, čeprav je bil le Bulganin »dostojen« vključitve v Biro Prezidija (o vsem tem bomo še posebej govorili).

Torej, obdobje od 1946 do 1953 je tako »zamegljeno«, da se celo pri popolnoma verodostojnih dokumentih, ki so

---

18 Hruščov je v letih 1944–1947 združeval dolžnosti prvega sekretarja CK in predsednika Sveta ministrov Ukrajine.

zabeležili takšna ali drugačna dejstva, v zgodovinopisju (in še bolj v publicistiki) stalno pojavljajo raznovrstne pravlјice in izmišljotine. O »osvetlitvi« takšnih dejstev in situacij, ki se ne odražajo (ali se skoraj ne odražajo) v dokumentih, ne bomo niti govorili.

Takšna je, na primer, situacija (prav *politična situacija* in ne »biološko« dejstvo samo po sebi) Stalinove smrti, ki je imela bistven pomen. Okoli nje se danes prepleta cela vrsta »verzij« – kontradiktornih in celo različnih (ta različnost sama po sebi govori o njihovem neobstoju).

Eni trdijo, da je vožd umrl nepričakovano (kot da bi zahvaljujoč »višji pravičnosti«) v situaciji, ko so njegov despotizem, agresivnost in surovost dosegli neverjetne skrajnosti in, če bi živel še vsaj kratek čas, bi uničil večino svojih najbližjih »soborcev«, deportiral vse (dobra dva milijona!) sovjetske Jude v Sibirijo ali jih celo pobil, začel tretjo svetovno vojno itd.¹⁹

Drugi, ravno nasprotno, skušajo dokazati, da je oslabelega vožda že *dve leti* pred smrtjo ali celo prej dejansko z oblasti odstranil njegov krog in je bila njegova vloga na koncu čisto nominalna.²⁰

Zelo je razširjena tudi verzija, v kateri sta delno združeni pravkar predstavljeni verziji: Josif Vissarionovič je na koncu postal popolnoma neznosen in »soborci« – oziroma »osebno« tovariš Berija – so ga ubili. Še eno detektivko – oziroma parodijo na detektivko – je o tem umoru v svojem leta 1997 izdanem obsežnem delu Stalin predstavil E. Radzinski. In ker je to delo izdano v obliki solidne knjige, celo knjige

---

19 Glej npr.: Šejnis Zinovij. *Provokacija veka*. M., 1992.

20 Glej npr.: Žukov J. N. *Kremlevskie tajny. Stalina odstranili ot vlasti v 1951 godu?* Nezavisimaja gazeta, 21. december 1994; Žukov J. N. *Tihaja destalinizacija. Bor'ba s kul'tom ličnosti načalas' v marte 1953*. Isto, 27. maj 1997.

velikega formata, mnogi njeni bralci morda verjamejo izmišljotinam čisto *razvedrilnega* značaja.

Sploh so v drugih današnjih delih dogodki tako nedavnega časa, preteklo je le petinštirideset let, v očeh bralcev (med drugimi tudi tistih *milijonov* od njih, ki so bili leta 1953 že odrasli!) predstavljeni nič kaj jasneje kot dogodki najbolj oddaljenih obdobj; tako, na primer, v zgodovinopisju predlagajo popolnoma različne verzije, ki naj bi se zgodile pred več kot štiristotimi leti, leta 1591, smrti sina Ivana Groznega, carjeviča Dimitrija, ali smrti pred skoraj tisoč leti (1015) sinov Vladimirja Svjatoslaviča – knezov Borisa in Gleba. Da, mnoge današnje razlage Stalinove smrti in ostale »stalinske teme« so predstavljene tako, kot da gre za dogodke izpred tisoč let.

V zvezi s tem si pogledjmo omenjeno delo Radzinskega. Smiselno je, da se ga dotaknemo, saj je izdano v veliki nakladi, kar je danes redkost, in je zato lahko doseglo veliko bralcev. Delu je priložena obsežna bibliografija, ki naj bi pokazala, da je avtor predelal ogromno količino del, med drugim preučil tudi veliko dokumentov, ki se nahajajo v najtežje dostopnih arhivih. Medtem pa na večini od šeststo in nekaj strani te po zunanosti solidne knjige naletimo na elementarno nepoznavanje splošno znanih dejstev in, seveda, z lažnimi, včasih pa tudi absurdnimi razlagami tako poteka zgodovine kot tudi dejavnosti samega Stalina. To je tipično celo za del knjige, v katerem beseda teče o danes več ali manj preučenem obdobju Domovinske vojne. Naj navedem nekaj »primerov«.

V popularnih spominih Stalinove hčere S. I. Alilueve Dvajset pisem prijatelju (Moskva, 1990) lahko izvemo, da je 28. oktobra 1941, ko je bila evakuirana v Kujbišev – Samaro, pripotovala v Moskvo in v zvezi s tem Radzinski »razmišlja« o Stalinu: »*Odločil se je obraniti mesto. In je hčeri dovolil, da*

prileti za dva dni. Bilo je 28. oktobra 1941. Nemci so se po prestolnici že razgledovali prek daljnogledov.«²¹ (Kurziva je moja. – V. K.)

Da bi pokazali avtorjevo nevednost, ne potrebujemo raziskovanja v arhivih – dovolj je, če pokukamo v lakoničen in javno dostopen članek Moskvska bitka: »/.../ boji so konec oktobra (1941 – V. K.) potekali 80–100 km od Moskve /.../ sovražnikov napad je bil v začetku novembra *ustavljen na vseh sektorjih*²² zahodne smeri,« (BSE, knjiga 17, str. 24 – kurziva je moja – V. K.). In celo s takrat najnaprednejšim daljnogledom si Moskve s takšne oddaljenosti ni bilo mogoče »ogledati«; to je postalo mogoče šele *mesec* pozneje, konec novembra, ko je fronta potekala na nekaterih področjih, ki so od prestolnice oddaljeni manj kot 20 km.

Ni izključeno, da bo nekdo v tem videl nepomembno napako: je pač Radzinski pomešal oktober in november, se je zmotil. Vendar pri elementarnem poznavanju poteka vojne takšna napaka ne bi bila mogoča, saj je sovražnik *neposredni* napad na Moskvo začel – po dvotedenskem premoru – 15.–16. novembra. In že v popolnoma nenavadni obliki je pri tem prikazan sam junak dela – ne kot popoln idiot, ne kot vsevedni genij: sovražnik gleda Moskvo prek daljnogleda, on pa je popolnoma miren in vabi celo petnajstletno hči k sebi na obisk v prestolnico. Medtem lahko v splošno znanih Spominih in razmišljanjih G. K. Žukova preberemo, da je, ko so Nemci že v resnici gledali Moskvo skozi daljnogled, Stalin z zanj nikakor ne značilno tesnobo vprašal: »Ste prepričani, da bomo obranili Moskvo? Sprašujem vas to z bolečino v duši /.../«²³

---

21 Radzinskij Edvard. *Stalin*. M., 1997, str. 518.

22 Ustavljen v bistvu po volji samega sovražnika.

23 Žukov G. K. *Vospominanija i razmyšlenija*. M., 1985, t. 2, str. 215.

Ko obrnemo eno stran dela Radzinskega, znova odkrijemo podoben »biser«: izkaže se, da novembra 1941 »Stalin za narodnega komisarja imenuje Žukova – pogumnega in neusmiljenega, v nečem podobnega njemu samemu« (str. 520). Avtor je verjetno nekaj slišal, da je bil Georgij Konstantinovič narodni komisar – če smo natančnejši, minister – obrambe, vendar se je to zgodilo petnajst let pozneje, v letih 1955–1957, za časa Hruščova! Vendar še bolj preseneča nekaj drugega: Radzinski je situacijo prikazal, kot pravijo, točno nasprotno: saj je prav na podlagi vztrajanja Žukova Stalin 10. julija 1941 postal poveljnik generalnega štaba vrhovnega poveljstva in 19. julija narodni komisar za obrambo!²⁴ Torej bi bila pravilnejša nasprotna trditev – »Žukov je Stalina imenoval za narodnega komisarja« (resda ne novembra, ampak že julija) ...

Skratka, ljudje, ki v roke vzamejo delo Radzinskega, se morajo jasno zavedati, da ga lahko berejo le kot razvedrilo in nikakor ne z nekim poznavalskim namenom. Pri tem ponovno poudarjam, da sem kot primer vzel tisti del navedenega dela, kjer teče beseda o bolj ali manj *preučinem* času – o Domovinski vojni; kar je Radzinski pisal o *povojnem* obdobju je še bolj absurdno; tu lahko v svoj zagovor reče, da je to obdobje še danes skrivnostno.

***

Za razumevanje življenja države v povojnem času je prvotnega pomena težko in celo nepresegljivo *protislovje*: kot rezultat zmage je ZSSR – Rusija pridobila status svetovne velisile, ki je v določenih pogledih prevzela vodilni položaj v svetu, čeprav je bila država tedaj resnično revna; standard in

---

24 *Maršal Žukov, kakim my ego pomnim*. M., 1989, str. 105, 394.

kakovost življenja v njej lahko umestno označimo z besedo »neznatnost«. Celo v Moskvi se je ogromna večina dnevno zadovoljila s 300–600 g pšenice (se pravi povprečno 450 g) in malce več krompirja.

In seveda je bil veliko težji položaj na področjih, ki so bila prej pod okupacijo – na njih je živelo 40 odstotkov vsega prebivalstva. Gospodarstvo je bilo povsem uničeno, velik del bivališč pa podrtih. Ostro zmanjšanje za delo sposobnih moških, pa tudi žensk, skrajno pomanjkanje kakršne koli kmetijske tehnike, pa tudi konjev – vse to poglobljeno še s sušo leta 1946, je na teh področjih privedlo do prave lakote in za zdravje že nevarne podhranjenosti v celotni državi. Množica ljudi je živela v zemljankah in bednih barakah, prehranjevali pa so se s tistim, kar v normalnih pogojih nikakor ni užitno.

Leta 1996 je bila izdana raziskava V. F. Zime Lakota v ZSSR v letih 1946–1947: izvor in posledice, v kateri so zbrana in tako ali drugače osmišljena zelo pomembna gradiva. Zgodovinar še posebej piše: »Lahko predpostavljamo, da je v obdobju od 1946 do 1948 od lakote umrlo več kot milijon ljudi. Zaradi lakote je za grižo, prebavnimi motnjami, pljučnico itd. zbolelo še približno 4 milijone ljudi, od katerih jih je še približno pol milijona umrlo.²⁵

To »predpostavko« naj bi potrdili tudi demografski podatki. Ljudi, ki so v državi živeli na začetku 1946 (torej rojenih najpozneje do 1945) je bilo 170,5 milijona, do začetka leta 1951 se je zmanjšalo do 161,3 milijona, torej za 5,3 odstotka. Medtem se je število prebivalstva začetka 1949 (tj. po lakoti) po petih letih, v začetku 1954 zmanjšalo le za 4 odstotke – torej je bil upad za 1,3 odstotka manjši. 1,3 odstotka prebivalstva v letu 1946 pa je 2,2 milijona ljudi, torej celo za 0,7

---

25 Zima V. F. *Golod v SSSR 1946–1947 godov: proishozhdenie i posledstviya*. M., 1996, str. 170.

milijona več, kot število umrlih od lakote, ki ga predpostavlja V. F. Zima (1,5 milijona).

Vendar moramo upoštevati tudi dva druga vzroka zmanjšanja prebivalstva v prvih povojnih letih: mnogi so tedaj umirali od dobljenih ran (na koncu vojne je le v bolnišnicah bilo več kot milijon ranjencev in invalidov), poleg tega pa se je v tistem času nadaljevala *emigracija* iz ZSSR (večinoma Nemcev in Poljakov), o kateri smo že govorili in ki je predstavljala 5,5 milijona prebivalcev. Zato »predpostavka« V. F. Zime o 1,5 milijona ljudi, ki naj bi umrli od lakote, ne izhaja iz nekih nespornih podatkov in bi jo bilo treba temeljito preveriti.

Vendar ni dvoma, da je povojno stajanje v državi privedlo do množice lačnih smrti, in v tem se je s posebno – in gorečo – ostrino izrazilo zgoraj omenjeno protislovje med zunanjo – svetovno – veličastnostjo zmagovite države in »neznatnostjo« njenega »notranjega« življenja, kar je bil, če mimogrede omenimo, še en vzrok za tisto skrajno tajnost in zaprtost, o katerih smo že večkrat govorili.

Dobro se spomnim svojega prvega srečanja z ljudmi z Zahoda. Bil sem učenec devetega razreda in sem oboževal risanje. Tistega dne sem risal enega od stolpov moskovskega Donskega samostana – bilo je 17. marca 1947 (skica s točnim datumom se je ohranila v mojem arhivu). Nepričakovano je v zapuščenem samostanu vstopilo nekaj Francozov, mladeničev in mladenk, zelo živahnih – vedrih, razkošno (vsaj na moj pogled) oblečenih in oddajajočih prijeten vonj dišav; zdeli so se mi kot vesoljci.²⁶

Seveda so mi bili zanimivi, vendar sem tudi jaz – zelo revno in grdo oblečen ter suh zaradi pomanjkanja hrane (oče

---

26 Marca–aprila 1947 je v Moskvi potekala konferenca ministrov za zunanje zadeve ZSSR, ZDA in Velike Britanije.

je bil sicer inženir na položaju, vendar je bilo življenje absolutne večine prebivalstva tedaj zelo, zelo revno)²⁷ – vzbudil njihovo zanimanje vsaj s tem, da sem se v zapuščenem samostanu ukvarjal z »umetnostjo«. Ena od Francozinj je do določene mere govorila rusko in začeli smo pogovor, ki je preskakoval s teme na temo.

Ko sem izvedel, da imam pred seboj Francoze, ki so pripotovali na neko srečanje sem jih, delno zaradi »učinka« – presenetil z dokaj dobrim poznavanjem njihove rodne književnosti in zgodovine; nato je pogovor preskočil na Moskvo in rekel sem jim, da lahko pokažem tisto višavje, s katerega je Napoleon gledal na Moskvo, ko je vstopil vanjo 2. (14.) septembra 1812 in jo zapustil 7. (19.) oktobra. Pri samostanskih vratih je Francoze čakal tedaj najelegantnejši avtomobil ZIS-101, za volanom pa je sedel dokaj mračen človek, ki me je začel šepetaje izpraševati, kdo sem in od kod sem. Ne glede na svojo mladost sem začutil neko nevarnost in si izmislil ime ter naslov. Po vsej verjetnosti je bil ta voznik povezan z MGB-jem, medtem pa se je vso pot na *Poklonnajo goro* (hrib nad Moskvo – op. prev.) in nato na Vrabčeve gore, zelo svobodno pogovarjal s Francozi o najrazličnejših temah.

Moje sklicevanje na dogodek iz lastnega življenja lahko dojamejo kot nekaj odvečnega, saj gre za zgodovino in ne za osebno življenje posameznih ljudi. Na žalost se ljudje zelo redko (ali pa se sploh ne) zamislijo nad tem, da je njihovo lastno, osebno življenje in njihova zavest neločljiv (četudi čisto majhen) del Zgodovine v njenem celotnem gibanju in smislu. Ljudem se zdi, da se to gibanje in ta smisel odvijata nekje izven njihove individualne usode oziroma, če se

---

27 Položaj se je začel izboljševati šele leta 1948 (14. decembra 1947 je bil preklican sistem na bone).

pravilneje izrazimo, se *ne zamislijo* nad tem, da njihovo, zdelo bi se nam, čisto zasebno, »vsakdanje« obstajanje povsem prežema zgodovina.

Če vzamemo že to veliko protislovje veličastnosti in revnosti države, o kateri smo govorili. 24. junija 1945, na dan svečane parade Zmage sem skupaj s tisoči ljudi stal na bregu reke Moskve pri Velikem kamnitem mostu in, ko so do nas prišle z Rdečega trga vračajoče se čete frontnikov, se je iz vseh ust naenkrat iztrgal nek nadčloveški – kakršnega nisem slišal še nikoli v življenju – zmagoslaven krik. In nikoli več nisem videl vojakov, ki bi korakali s tako svečanim in istočasno tako *svobodnim* (saj so šli ljudje s fronte, ne ljudje režima) korakom. To je bilo dušo prevzemajoče in nesporno utelešenje veličine naše Zmage, naše države.

Vendar sem kmalu zatem, poleti leta 1945, kot petnajstletnik šel z najboljšim prijateljem svoje mladosti Jevgenijem Skrinnikovim (danes je znan umetnik) po Kaluški²⁸ ploščadi, nasproti pa so nam šli mršavi otroci v cunjah, ki so obupno stegovali svoje umazane dlani proti ljudem, ki niso imeli odvečnega kosa kruha ali rublja.

In moj svobodomiselni prijatelj je strupeno izgovoril tedaj znano frazo: »Hvala tovarišu Stalinu za naše srečno otroštvo!«

Tisti čas se je ta »sodba« moji mladi zavesti zdela popolnoma pravična, saj so v oči premočno udarjale slike revščine in lakote, nezdružljive z glasnimi obljubami in opevanjem. Tedaj si nisem niti zaželel, da bi se priključil komsomolu, čeprav je bilo to v Moskvi za moje vrstnike skorajda obvezno

---

28 Pomenljivo je, da ta ploščad, ki je bila leta 1922 preimenovana v čast pete obletnice v Oktobrski trg, leta 1945 nihče ni tako imenoval in tedaj preprosto nisem vedel za njeno uradno ime; leta 1992 so vrnili prvotno ime, vendar jo zdaj vsi še vedno imenujejo Oktobrski trg.

in sem »član VLKSM« postal šele pri dvajsetih, leta 1950. Vendar o tem več spodaj, za zdaj pa bom rekel le, da je mladostno – v svoji osnovi popolnoma čustveno – dojemanje ostrega prepada med to podobo države, ki jo je uvajala uradna ideologija, in realnim stanjem pogojevala svojstvena odtrganost od sodobnosti. Odmikal sem se ji v srednjeveško Moskvo, obdobje Puškina, svet Tyutčeva, poezijo začetka 20. stoletja, zaradi česar nisem kategorično sprejemal znane poročila A. A. Ždanova avgusta 1946, v katerem je to poezijo ožigosal.

* * *

Vendar pa se poglobimo v protislovje veličastnosti in revnosti. Sčasoma sem začel ugotavljati, da je bila zadeva veliko bolj zapletena, kot se mi je zdela v mladosti. Na žalost mnogi še danes problem rešujejo preveč preprosto in, če se tako izrazimo, skrajno enoznačno. Leta 1992 je bila v Parizu izdana knjiga predavatelja zgodovine Moskovskega pedagoškega inštituta (danes pedagoške univerze) V. P. Popova (ki se je, med drugim, rodil ravno leta 1945) *Kmetje in država (1945–1953)*, v kateri so skrajno nizke »norme« delitve pšenice v povojnih *vaseh* pojasnjene v bistvu z zlobno voljo države. Predvsem se opira na dokument, v skladu s katerim se je leta 1945 v Penzenski pokrajini na dušo prebivalstva delilo le 82,5 kg, se pravi 226 g pšenice dnevno.²⁹

Pa saj je pridelek leta 1945 znašal 47,3 milijone ton³⁰ – torej več kot pol manj kot leta 1940 (95,6 milijona ton), od katerih je bilo, kot piše sam V. P. Popov, 16,9 milijonov ton deljeno rezervnemu skladu (str. 129), tj. za uporabo je ostalo

---

29 Popov V. P. *Krest'janstvo i gosudarstvo (1945–1953)*. Pariz, 1992, str. 170.

30 *Sel'skoe hozjajstvo SSSR*. Statističeskij sbornik. M., 1988, str. 10.

le 30,4 milijona ton. To pomeni, da je na prebivalca prišlo v povprečju 178 kg letno, se pravi le 448 g dnevno. Če upoštevamo, da je imelo kmečko prebivalstvo tako ali drugače – v primerjavi z meščani in še bolj z vojsko (12,8 milijona ljudi v sredini leta 1945) – dodatne vire živil (dobro obdelane vaške vrtove, domača živina in perutnina, ribolov, zbiranje gob in jagod itd.), je bila večja določitev norm – »na račun« kmečkega prebivalstva – delitve pšenice med meščani in vojaki (od 300 do 800 g dnevno) pravična.

Resda se Popov jezi ne zaradi tako majhne »norme« izdaje pšenice prebivalcem vasi, ampak zaradi tega, kot sam piše, ker »je država imela *potrebne* (moja kurziva – V. K.) rezerve žita, ki bi jih lahko in bi jih tudi morala uporabiti za pomoč rajonom, kjer je vladala lakota« (str. 129). Vendar je to nepremišljena in, oprostite za osornost, neodgovorna izjava; tipično je, da se je v samem besedilu Popova logično pojavilo »protislovje«: sam rezerve označi za »*potrebne*«, vendar potem takoj vztraja, da bi »*lahko*« država preklicala to »nujnost« – čeprav tedaj nismo mogli mimo očitne grožnje vojne z nedavnimi »zavezniki« in kakršnih koli naravnih nesreč, ki so se v resnici pojavile v obliki suše že leto zatem in, če bi bile »rezerve« iz leta 1945 že do sredine 1946 »uporabljene«, se pravi pojedene, bi bila lakota verjetno že povsem katastrofalna.

V predgovoru citirane knjige V. P. Popova, ki ga je napisal A. I. Solženicin, pa je izraženo skrajno negotovanje v zvezi s tem, da (glej višje) »se prizna 'norma' porabe žita kolhoznikom 200 g dnevno /.../ Ali je bila v zgodovini kjer koli kadar koli takšna oblast, ki je neuklonljivo peljala svoj narod k izumrtju? /.../« (str. 5, 6).

Iz teh besed neizogibno izhaja, da oblast, ki si je prizadevala »pomoriti« narod, slednjemu ni dala žita, ki naj bi ga imela več kot dovolj ... Vendar je bilo, kot prvo, v takšnem primeru treba pojasniti, zakaj si je oblast prizadevala uničiti

kmečko prebivalstvo (brez katerega država, pa tudi sama oblast, ne bi mogla obstajati), kot drugo pa tudi pokazati, kam je šlo žito, ki ga niso dali narodu.

Na prvo vprašanje bi komajda lahko našli razumljiv odgovor, vendar so glede drugega vprašanja v »razkrinkovalni« publicistiki zadnje čase večkrat trdili, da je žito požrla »nomenklatura«.

V omenjeni knjigi V. F. Zime o lakoti iz let 1946–1947 je manjše poglavje, napisano v duhu taiste publicistike – Blagostanje za nomenklaturu, vendar zgodovinar v bistvu izpodbija lastno obdolžujočo strast in na temelju nespornih dokumentov sporoča, da se niti »vodilni /.../ delavci /.../ ki so pripadali 1. skupini« niso ravno prenaedali: »Pšenica se je omejevala na 1 kg dnevno, nič več, na srednji ravni vodilne piramide pa se je pšenica normirala in izdajala po skupinah, ki so jih enačili z delavci 1. in 2. kategorije« (str. 56, kurziva je moja – V. K.).

Pri tem ne smemo pozabiti, da nobena oblast ne more dopustiti, da so njeni nosilci, od katerih je odvisen (vsaj potencialno) celoten potek življenja države, pollačni, poleg tega pa je »nomenklatura« zelo neznaten del prebivalstva; v znanem močno kritičnem traktatu Mihaila Voslenskega *Nomenklatura* je izračunano, da je le-ta predstavljala največ 0,4 odstotka prebivalstva³¹ in, če je vsak predstavnik oblasti v letih 1945–1947 prejemal povprečno »odvečnih« 500 g pšenice dnevno, bi odvzemanje in razdelitev le-te med prebivalstvom v celoti dalo popolnoma mikroskopski rezultat – približno 2 grama (!) pšenice na prebivalca.

Pa tudi sicer ne moremo utemeljeno govoriti o posebnem blagostanju »nomenklature« v prvih povojnih letih (poznejši čas je nekaj drugega). Oblast je nedvomno naredila

---

31 Voslenskij Mihail. *Nomenklatura. Gospodstvujuščij klass Sovetskogo Sojuza*. London, 1990, str. 160–165.

prekomerne stroške za »veliko *politiko*«, vendar se je, če se tako izrazimo, v *vsakdanji* sferi strogi ekonomski režim upošteval na vseh ravneh.

V zvezi s tem si bom dovolil, da se znova skličem na osebne izkušnje. Nedolgo preden sem zaključil (junija 1948) 16. moskovsko šolo, so se v »poseben blok« Sveta ministrov ZSSR, ki je bil zgrajen po projektu znamenitega I. V. Žoltovskega³² (Bolšaja Kalužskaja ulica, danes Leninski prospekt 11) poleg nje začeli naseljevati ljudje. In v mojem razredu so se pojavili sinovi »nomenklature«, med ostalimi tudi mladenič z redkim imenom Rutenij (ljubkovalno Ruta) Kabanov. Že samo ime je zgodovinski detajl, saj so v prvih dveh desetletjih po 1917 otroke pogosto poimenovali z »znanstveno-tehničnimi« imeni: rutenij je 44. element sistema Mendelejeva; oče Rute je tisto leto, ko se je Ruta rodil, študiral na moskovskem elektro-strojnem inštitutu, ta element pa je imel pomembno vlogo pri izdelavi električnih naprav.

Ta oče mojega sošolca in prijatelja I. G. Kabanov (1898–1972) je leta 1937 postal eden od narodnih komisarjev RSFSR, ko pa so se selili v novo stanovanje na ulici Bolšaja Kalužskaja, je bil eden od glavnih zveznih ministrov električne industrije in poslanec Vrhovnega sveta ZSSR; na XIX. kongresu partije je postal kandidat za člana Prezidija CK KPSS, tj. vstopil je v že zelo ozek krog vrhovnih voditeljev države (kot smo rekli, je bilo le 36 članov in kandidatov Prezidija).³³

---

32 Gradnja se je začela še pred vojno in v noči z 21. na 22. julij 1941, ko se je zgodil močan nalet sovražnikovega letalstva na Moskvo, je ta stavba (oziroma njene gradbene grede) pred mojimi očmi gorela v živahnih plamenih, dokončali pa so jo že po vojni.

33 S Hruščovom se I. G. Kabanov očitno (kot tudi veliko drugih) »ni ujel« in je bil leta 1958 »osvobojen« dolžnosti ministra, leta 1961 pa tudi članstva v CK.

Kljub temu lahko – saj sem bil večkrat na obisku pri njegovem sinu – pričam, kako skromno je bilo prebivališče tega nosilca najvišje oblasti v državi. Živel je z ženo, sinom, hčerjo (prav tako šolarko) in s tedaj v privilegiranih družinah obvezno »gospodinjo« v *dvosobnem* stanovanju s kopalnico skupaj s straniščem (v tistem času je bilo to imenitna novotarija). Resda je bila ena od dveh sob zelo prostorna (predvidena verjetno za velike »sprejeme« pri ministru) in je v njej stala pregrada na koleških, ki so jo zvečer dvignili, da bi hči in sin spala v navidezno ločenem prostoru.

Pomnim tudi, da se mi je ministrovo stanovanje – sam sem namreč živel v stanovanju s tremi družinami – zdelo ime nitno, vendar danes ne moremo, da ne bi prišli do zaključka, da je v povojnih letih država varčevala na vsem – med drugim tudi na življenjskem slogu najvišjega vodstva. Ne izključujem, da je pozneje, ko že nisem več obiskoval Rute Kabanova, njegov oče prejel veliko večje bivališče, vendar dejstvo ostane dejstvo: stanovanje enega od članov najvišjega vodstva, ki sem ga videl, veliko govori tudi o povojnem stanju v državi sploh in o tem, kako se je tedaj vedla oblast. Ogromna in, reči moramo naravnost, za tisti čas popolnoma pretirana sredstva so se trošila (o čemer bomo še govorili) za *svetovno politiko*, vendar ne za same politike.

Zlasti se je določen del žita *izvažal v tujino* – v države Vzhodne Evrope, med njimi tudi v Vzhodno Nemčijo (!), kar so delali nedvomno ne le zaradi ekonomskih, ampak tudi političnih vzrokov. Res je, da izvoz žita ni bil tako ogromen – 1,7 milijona tone leta 1946. Če bi ga razdelili med prebivalstvo, bi dodatek dnevni količini znašal na prebivalca le 27 g³⁴ (1,7

---

34 Pomembna primerjava: za »nomenklaturo«, tj. za politike so posameznemu povprečnemu potrošniku odvzemali, kot smo pokazali zgoraj, 2 g žita dnevno, za politiko pa skoraj petnajstkrat več – 27 g dnevno

milijarde kilogramov na 170 milijonov prebivalcev znaša 10 kilogramov letno). In vseeno, priznam, da se težko pomirim s to politiko, težko mi je, ko berem leta 1960 objavljeni ukaz, ki ga je 11. maja 1945 podpisal sam G. K. Žukov:

»V izpolnitev GOKO (Državnemu komiteju Obrambe pod predsedništvom Stalina – V. K.) z 8. maja 1945. Vojaški svet 1. beloruske fronte ODREJA:

/.../ Izhajajoč iz količine živil, določene z odločbo GOKO, ki jo je treba predati s 1. in 2. beloruske in 1. ukrajinske fronte za oskrbo prebivalstva mesta Berlin za petmesečno obdobje: žito za izdelavo kaše in moke 105.000 ton, mesni izdelki – 4.500 ton, sladkor – 6.000 ton; upravniku fronte generalmajorju tovarišu Tkačevu se iz sredstev fronte za navedene količine za obdobje od 15. maja do 15. junija odda:

moke 41.000

kaše 5.000 ton

mesa 6.500 ton /.../«³⁵

Naj omenim, da so bile »norme« izdaje živil na berlinskega prebivalca v mnogih pogledih *višje* od tistih, ki so veljale v tedanji Rusiji.

Pri racionalnem pristopu k zadevi lahko seveda priznamo, da ne bi mogli dopustiti smrti zaradi lakote in kaosa v Vzhodnem Berlinu, ki je bil pod našo okupacijo, in, da bi ZSSR morala dobiti še velike odškodnine in predvsem doseči delovanje Nemcev za naše interese, zaradi česar jih je bilo treba rešiti pred umiranjem.

Vendar skupaj s tem dobro vemo, da so bile ZDA, kmetijstvo katerih ne le, da ni utrpelo škode zaradi vojne, ampak je, ravno nasprotno, cvetelo, pripravljene nahraniti vzhodne

---

(sicer ta »dodatek« seveda ne bi mogel rešiti prebivalstva pred lakoto).

35 *Poraženie germanskego imperializma vo Vtoroj mirovoj vojne. Stat'i i dokumenty.* M., 1960, str. 281–282.

Nemce in da je *glavni* vzrok za to, da so se živila odvezemala lačni Rusiji, da bi nahranili prebivalstvo, ki je bilo še včeraj smrtni sovražnik, popolnoma političen: šlo je za vzpostavitvev in ohranitev prevlade v Vzhodni Nemčiji (kot tudi v vsej Vzhodni Evropi).

In, ponavljam, ne morem se pomiriti s to politiko, ne glede na argumente. K tej problematiki se bomo še vrnili. Tu naj še enkrat poudarim, da svojevrstni »politični davek« prebivalstva ZSSR, ki se je izražal v izvozu žita v tujino, ni bil tako ogromen (10 kilogramov na prebivalca letno). In lačni vsakdan povojnega življenja absolutne večine prebivalstva so pogojevali »objektivni« vzroki in ne »zlobnost« oblasti, zaradi katere se danes jezijo različni ideologi. Saj, kot smo že rekli, je bilo leta 1945 v celoti na prebivalca največ 488 gramov žita dnevno. Pri tem moramo upoštevati, da je bilo treba velik del pridelka oddajati za prehranjevanje 14 milijonov konjev, ki smo jih imeli leta 1946 in 23 milijonov krav mlekaric,³⁶ saj bi brez dodatka žita k travi in senu ta bitja komajda preživela in bi živinoreja v državi *izumrla*. Zato je tudi 488 gramov žita v povprečju na prebivalca bistveno višja številka, od katere moramo odšteti žito za domače živali in tudi perutnino.

Zgoraj smo omenili podatke o razdelitvi žita leta 1945 v Penzenski pokrajini in v teh podatkih je navedeno, da je šlo 3.600 ton žita za krmo živine (Popov V. P., citirano delo, str. 135). Predvsem je bilo potrebno veliko žita za hranjenje prašičev in domače perutnine, ki nikakor niso mogli preživeti le s travo. V skladu z že navedenimi podatki je leta 1945 v Penzenski pokrajini en prašič letno porabil 80,4 kg žita, torej skoraj toliko, kolikor se je izdajalo ljudem! Naj navedemo še druge pomembne številke: od 1941 do 1946 se količina krav,

---

36 SSSR-SŠA (*cifry i fakty*). M., 1961, str. 76.

ki so se prehranjevale v glavnem s travo in senom, ni tako znatno zmanjšala – s 27,8 na 22,9 milijona glav, število prašičev pa od 27,5 na 10,6 milijona (isto), torej za več kot za dva in polkrat, saj zanje ni bilo mogoče trošiti potrebne količine žita (medtem je količina skromnih koz ostala skoraj ista – 11,7 milijona leta 1941, 11,5 milijona leta 1945). Enako značilno je tudi močno zmanjšanje količine domače perutnine, kar je razvidno iz proizvodnje jajc, ki se je zmanjšala za dva in polkrat: 12,2 milijarde leta 1940 in le 4,9 milijarde leta 1945.³⁷

Morda se bodo našli bralci, ki se jim bodo zdeli ti izračuni količine pridelanega žita, pa tudi prašičev, koz, kur in podatkov o njihovem prehranjevanju preveč »podrobni« in neustrezni za razmišljanje o poteku zgodovine; vendar je bil tedaj v letih 1946–1947 od vsega tega odvisen sam obstoj naroda in prepričan sem, da tisti bralci, ki so živeli v tistih časih, jasno razumejo pomembnost »prozaičnih« cifer, ki sem jih navedel, in njihovih razlag.

***

Pravkar navedena dejstva in zaključki bodo, kot lahko z lahkoto predvidevamo, sprejeti kot poskus »rehabilitirati« voditelje povojnih let (predvsem seveda Stalina), pri čemer bodo nekateri to sprejeli z nezadovoljstvom ali celo negodovanjem, drugi pa, ravno nasprotno, odobravajoče ali z navdušenostjo, saj zadnja leta število »občudovalcev« Stalina očitno narašča.

Vendar bosta obe reakciji neupravičeni, saj izhajam iz prepričanja (ki sem ga v delu večkrat izrazil), da s Stalinovo vlogo skrajno pretiravajo, tako njegovi občudovalci kot njegovi sovražniki.

---

37 *Sel'skoe hozjajstvo SSSR ...* str. 10.

In če že govorimo o tem, resnično ogromnega pomena ni imel sam Stalin, ampak *mit o Stalinu*, ki je imel ogromno vlogo v času vojne, saj so milijoni ljudi verjeli, da državo vodi vsevedni in vsemogočni človek, ki jih vodi k Zmagi. To se je z vso jasnostjo izrazilo, na primer, v *zadnjih* besedah osemnajstletnega dekleta iz duhovniške družine Zoje Kosmodemjanske, ki se je neustrašno odpravila v sovražnikovo zaledje, kjer so jo nato 29. novembra 1941 v vasi Petriševo, ki se nahaja 85 kilometrov zahodno od Moskve obesili: »Stalin bo prišel!« In bistvo tu seveda ni v samem voždu, ampak v veri in nanjo opirajočem se vedenju množice ljudi (seveda niso vsi imeli te vere, vendar je bila vseeno prisotna pri milijonih ljudi). In, naj se ponovim, ta vera, živeča v ljudeh, ta *mit*, ki se je »objektiviral« v njihovih dejanjih, je imel veliko večji pomen kot sam Stalin.

Sploh je vse glavno, kar se je dogajalo v državi, porodil objektivni – konec koncev nujen in neizogiben – *potek zgodovine* in ne Stalinova osebna misel in volja. In, ko govorimo o tem, da je bilo lačno življenje povojnih let pogojeno s tedanjim stanjem kmetijstva in ne absurdno namero oblasti, da »pomori« kmete, nisem skušal »opravičiti« oblasti, ampak pojasniti zgodovinsko resničnost tistih let.

Vendar ima problem tudi drugačen – in bistven – vidik: zadnje čase so nekateri dokaj vztrajno izražali mnenje, da sta Stalin in režim v celoti ravnala popolnoma nerazumno in preprosto kriminalno, ko sta prisilila državo, ki je bila po vojni v tako težkem položaju, da zavedno igra zanjo pretežno vlogo na svetovnem prizorišču. Trdijo celo, da ne bi smeli prestopiti državne meje ZSSR in se zadovoljiti s tem, da smo pregnali sovražnika izven državnih meja.

Zelo nazoren primer: leta 1996 se je širše znani literarni kritik in publicist Lev Aninski v svojem tedanjem

televizijskem programu Odhajajoča natura pogovarjal s pisateljem Georgiem Vladimovom (Volosjevičem), ki je bil v šestdesetih in sedemdesetih letih zelo priljubljen in je leta 1983 emigriral v ZRN, in slednji je izjavil, da bi se ZSSR na koncu vojne morala ustaviti na mejo. Pomembna ni le ta izjava današnjega prebivalca ZRN, ampak dejstvo, da je Lev Anninski, kot mi je sam rekel, odločno ugovarjal Vladimovu, vendar njegovih besed lastniki televizijskega kanala niso dovolili predvajati!

Argumentacije, v skladu s katerimi bi bila ustavitev na meji veliko bolj »pozitivna« rešitev, so tipičen vzorček zamenjave razumevanja *realne* zgodovine z zloglasnim »če bi ..., bi ...« in konec koncev popolnoma neproduktivna filozofiranja. Še posebej je bilo v ZSSR leta 1945 zelo malo ljudi, ki so se bili pripravljene »zadovoljiti« z izgonom sovražnika; geslo »Nad Berlin!« je bilo nesporno v glavah in dušah ljudi najrazličnejših socialnih slojev in prepričanj.

Aleksander Tvardovski je v globoko lirični pesmi, napisani leta 1947, nedvomno izrazil vsesplošno dojemanje konca vojne:

*/.../ Šel sem pod Berlinom
petinštiridesetega
Fronta je hitela na zahod,
jedel in spal sem spotoma.*

*Šestorstna magistrala –
ne sprejme, ozka je!
Rožljaje z jeklom
je vojska šla na zahod.*

*Šla je neustavljiva sila,
se razraščala po poti,*

*in mostove napeljala
po sebi naprej.*

*Šla je, polna gneva,
v tisti odločilni boj ...
in brenčече nebo,
pravi ščit nad sabo.*

*Visoko je odmevalo ...
»Poglej, kakšna je
mati rodna, Rusija,
Moskva, Moskva! /.../«*

Vendar je najgloblje *bistvo* problema, katerega se avtorji, ki skušajo danes predlagati »pravilno« rešitev (leta 1945 se ne bi smeli vmešavati v usodo celega sveta, ampak skrbeti za svojo porušeno in lačno državo), sploh *ne zavedajo*, v nečem drugem. Pristaši »konjunktornih«, »alternativnih« razprav o zgodovini temeljijo konec koncev na zavedno lažnem – in v bistvu primitivnem – »progresističnem« mišljenju (o katerem smo govorili že večkrat). V takšnem mišljenju se, poleg ostalega, »pozitivne« posledice nekega dogodka od le-tega izolirajo od *neizogibnih* negativnih posledic, kar je še posebej vidno v razpravah, ki povzdigujejo nek dosežek na področju tehnike, vendar se ne dotaknejo za naravo in človeka negativnih posledic.

Zmaga leta 1945 je bila *večstranska*, sestavljena iz vojaške, politične, ideološke itd. zmage, vendar je vsaka od teh zmag vodila k določeni *nesreči*. Recimo vsaj to, da je po 9. maju *kult vožda* postal že resnično brezmejen tako v količinskem, saj je zajel pretežno večino prebivalstva, kot kakovostnem pogledu, ko se je s svojstvenim malikovanjem, ki je bilo, če se tako izrazimo, popolnoma razumljivo »ovenčano« z

dejanskim *žrtvovanjem* idolu – smrtjo množice ljudi med Stalinovim pogrebom 9. marca 1953.

Vendar je morda imel še bolj bistvene posledice drug rezultat Zmage – popolno »opravičevanje« vsega, kar se je v državi dogajalo od leta 1917. Pogosto in pravilno govorijo, da sta se Stalin in oblast v celoti v času vojne trudila opreti ne toliko na *sovjetsko* obdobje države in komunistično ideologijo, kolikor na vso večstoletno Rusijo in patriotizem kot tak, brez konkretnih političnih okrasov. Vendar skoraj nič ne slišimo o tem, da je kmalu po Zmagi, 9. februarja 1946, Stalin imel govor, v katerem je izjavil:

»Vojna je naši sovjetski ureditvi, naši državi, naši vladi, naši Komunistični partiji priredila nekaj podobnega izpitu in povzela rezultate njihovega dela. Naša zmaga pomeni predvsem, da je zmagala naša sovjetska *družbena* ureditev /.../«³⁸ itd.

In takšna razlaga vzroka za Zmago je bila tisti čas izredno razširjena. Odlični pisatelj in mislec M. M. Prišvin je 18. novembra 1941, po začetku neposrednega sovražnikovega napada na Moskvo, pisal: »bližje in bližje stopa k nam ta prava totalna vojna, v kateri bodo v sveti boj vstali resnično vsi, tako živi kot mrtvi. Dajmo, dajmo, vstani, Lev Nikolajevič, veliko vsega si nam govoril.« In 19. novembra: »Zdaj moramo celo en dočakani dan šteti kot *ves* čas /.../ ti usodni dnevi našega naroda, vse naše kulture, našega Puškina, našega Dostojevskega, Tolstoja, Gogolja, Petra Prvega /.../«³⁹

Vendar je na koncu 18. marca 1951 Prišvin zapisal: »Kako lahko po uničenju Nemcev še dvomimo v pravilnosti Lenina /.../«⁴⁰ – torej sovražnika ni premagala Rusija, ampak revolucija.

38 Stalin I. V. *Sočinenija*, t. 16, 1946–1952. M., 1997, str. 7.

39 Prišvin M. M. *Sobranie sočinenij v vos'mi tomah*, t. 8. M., 1986, str. 408.

40 Prišvin M. M. *Sobranie sočinenij v šesti tomah*, t. 6. M., 1957, str. 386.

Med drugim je Stalin v citiranem govoru iz leta 1946 trdil, da je bil zahvaljujoč sovjetskemu zgodovinskemu obdobju »položaj v državi pred drugo svetovno vojno *nekajkrat boljši*, kot pred prvo svetovno vojno leta 1913« (kurziva je moja – V. K.). Vendar se sovražnik od leta 1914 do začetka leta 1917 ni mogel premakniti naprej od zahodnih – mejnih – gubernij Ukrajine in Belorusije, v letih 1941–1942 pa je prišel do obrobja Moskve, nato pa do Stalingrada in Kavkaza.

Sicer pa naloga ni v tem, da bi polemizirali s Stalinom o vzrokih za zmago; v tem primeru je veliko pomembneje izpodbiti množico današnjih del, ki trdijo, da je tudi v *povojnem času* Stalinovo politično linijo določal »ruski patriotizem« ali celo »nacionalizem«. V letih 1941–1945 je Stalin resnično večkrat pozval k ruskemu patriotizmu, vendar od njegovega citiranega govora iz leta 1946 *v nobenem* njegovem objavljenem besedilu ne moremo najti niti namiga na kaj takšnega!

Lahko rečejo, da je Stalin po vojni sadil ruski patriotizem ali nacionalizem »tajno«, skrivaj – in takšno mnenje ni brez osnove. Vendar je, kot prvič, že sama ta skrivnostnost pomembna, kot drugič (o čemer bomo podrobno govorili pozneje) pa je bilo v letih 1949–1950 represiranih vsaj 2.000 vidnih partijskih in državnih osebnosti po obtožbi za »ruski nacionalizem«!

Kontrast je popolnoma jasen: skrivoma, »neuradno«, spodbujajoč takšna ali drugačna »ruska« načela (z zelo pomembno omejitvijo, o čemer bomo govorili pozneje), je Stalin skupaj s tem septembra 1947 dejansko – in popolnoma »uradno« – vzpostavil maja 1943 razpuščeno Kominterno, ki so jo tokrat poimenovali Informacijski biro komunističnih in delavskih partij (krajše Kominform).

Zgoraj smo omenili, da se je razpustitev Kominterne začela še pred vojno. Zelo je pomembno, na primer, da se je Stalinovo »predavanje-poročilo« na XVII. kongresu partije 26.

januarja 1934 zaključilo s trditvijo: »Delavski razred ZSSR je del svetovnega proletariata /.../ naša republika je otrok svetovnega proletariata.«⁴¹ medtem pa je njegovo predavanje na XVIII. kongresu, 10. marca 1939 (do začetka druge svetovne vojne je ostalo le še približno šest mesecev), zaključilo razprave o Sovjetski *državi*, ki suvereno opravlja »gospodarsko-organizatorsko in kulturno-vzgojno delo« (isto, str. 646). Kar zadeva »svetovni proletariat«, je Stalin takrat izjavil: »buržoaziji je v znatni meri uspelo zastrupiti dušo delavskega razreda s strupom dvomov in nejevernosti«. In po njegovih besedah lahko le upamo na to, da bodo »uspehi delavskega razreda *naše države* /.../ služili temu, da bi dvignili dvignili duh delavskega razreda kapitalističnih držav« (str. 650) – torej na tuji delavski razred *kot takšen* se nimamo kaj nadejati. Seveda vloga tujih komunističnih partij pri tem ni bila tako pomembna in Kominterni, ki je bila le nekaj let poprej v središču zanimanja voditeljev ZSSR in za katero so porabili veliko sredstev, se je izkazala za nepotrebno in VII. kongres leta 1935 je bil njen zadnji.

Vendar je bil po vojni ustanovljen Kominform v določeni stopnji naslednik Kominterne – res je, da so glavni položaj v njem imele partije vzhodnoevropskih držav, ki so bile v »sovjetski coni«.

V zvezi s tem moramo razlikovati dva bistveno različna vidika problema: »kontrola« ZSSR nad Vzhodno Evropo in, po drugi strani, dejanska pridružitve le-te k ZSSR.

V že omenjenem govoru, ki ga je Churchill imel 5. marca 1946, je izrazil močan protest, ker se države Vzhodne Evrope »v takšni ali drugačni obliki podrejajo /.../ vse bolj naraščajoči kontroli Moskve«.⁴² 14. marca je Stalin na straneh

41 Stalin I. *Voprosy leninizma*. M., 1953, str. 522.

42 *Istočnik ...*, 1998, № 1, str. 97.

Pravde enako ostro ugovarjal Churchill. Josif Visarionovič je zavrnil definicijo »kontrol« in obenem rekel, da so bile pred vojno v vzhodnoevropskih državah »vlade, sovražne Sovjetski zvezi« in je sovražnik lahko »prek teh držav neovirano vdrl /.../ kaj je lahko tako nenavadnega v tem,« je sklenil Stalin, »da se Sovjetska zveza želi v prihodnosti zavarovati in doseči, da bi v teh državah bile vlade lojalne Sovjetski zvezi.«⁴³

V svoji prvi trditvi Stalin ni bil povsem natančen: očitno ni želel spomniti na to, da so se do leta 1941 Slovaška, Madžarska, Romunija, Hrvaška, celo Bolgarija itd. dejansko *pridružile Tretjemu rajhu* in je omenil le »sovražnost« tedanjih vlad. Vendar je bilo njegovo »opravičevanje« politike ZSSR, ki si je prizadevala, da bi v teh državah »dosegla«, da oblast prevzamejo »lojalne« vlade (zaradi česar je bila v bistvu potrebna »kontrola« nad temi državami), bilo popolnoma utemeljeno in naravno, čeprav danes množica avtorjev trdi ravno nasprotno.

Saj so to isto takrat skušale doseči ZDA! Tako je Ray Cline, ki je od leta 1941 služil v ameriški obveščevalni službi in pozneje postal *namestnik direktorja CIE*, v svojem delno memoarnem delu predrzno odkrito pripovedoval o tem, kako so se ZDA od leta 1947 na različne načine trudile, da v Italiji oblasti ne bi prevzela komunistična partija, ki je takrat imele podporo *najširših slojev* italijanskega prebivalstva.

Navajam citate Clina iz tedanjih ameriških dokumentov: »ZDA ne bodo nikoli podprle prošnje za gospodarsko pomoč Italiji (takrat je bila slednja v zelo težkem položaju, ki so ga živo prikazali svetovno znani 'neorealistični' italijanski filmi – V. K.), če bodo v njeni vladi stranke, sovražne ZDA /.../ Če komunisti na volitvah zmagajo, bo trdnost naših pozicij

---

43 Stalin I. T. 16, str. 27.

v Sredozemskem morju, enako kot tudi morda v celi Zahodni Evropi, načeta.«⁴⁴ In »CIA se je začela ukvarjati tudi z dostavo denarja in raznovrstno tehnično pomočjo, ki je bila potrebna za zmago na volitvah.« Predpisano je bilo, da naj »začnemo psihološko vojno« (str. 166), vendar ni šlo brez »dostav orožja in streliva dokaj šibkim italijanskim oboroženim silam, pa tudi tehnično pomoč« (str. 164).

Pri tem moramo upoštevati, da je Italijo od ZDA ločeval Atlantski ocean, vrsta vzhodnoevropskih držav pa je mejila neposredno na ZSSR! Zato je bila »kontrola« ZDA veliko manj »upravičena« kot podobna dejanja ZSSR.

Načelno drugačna zadeva je bila dejanska priključitev vzhodnoevropskih držav v *politično-gospodarski sistem ZSSR*, tj. konec koncev v geopolitične meje Rusija–Evrazija, kar je bila v ožjem pomenu neperspektivna zadeva. Zelo je pomembno, da je prej, leta 1939, Stalin, ko je v sestavo ZSSR vrnil Zahodno Ukrajino in Belorusijo, zavrnil pridružitve poljskih ozemelj, čeprav je Nemčija, ki je zavzela zahodna ozemlja Poljske, predlagala, da se vzpostavi meja med ZSSR in Poljsko po Visli.

Vendar je po veliki Zmagi, ki je bila celo v očeh Mihaila Prišvina – ki je bil pred tem skrajno ali pa vsaj zelo kritičen do dogajanja v državi – zmaga *socialistične* ureditve, Stalin začel verjeti, da je mogoče in treba ustvariti na vse strani rastoč »tabor socializma«, ki bo izpodrival »tabor kapitalizma«. In to nikakor ni bilo njegovo *osebno* prepričanje (čeprav danes »ekspanzijo« ZSSR v Vzhodno Evropo po navadi razlagajo kot izraz Stalinove subjektivne volje).

Zgoraj smo citirali pismo Aleksandra Solženicina, ki ga je poslal z meje Vzhodne Prusije, pismo, v katerem je z očitnim zadovoljstvom govoril o tem, da je vojska na meji

---

44 Klajn Rej. *CRU ot Ruzvel'ta do Rejgana*. New York, 1989, str. 164, 166.

»domovinske vojne in revolucionarne vojne«, tj. vojne, ki je poklicana, da razširi socializem – komunizem na zahod, vključno s samo Nemčijo. In to razpoloženje je tedaj s Solženicinom delilo veliko ljudi v ZSSR (o čemer bomo še govorili), čeprav ga danes skušajo skrčiti na osebni Stalinov ekspanzionizem.

Morda se nam lahko zazdi nelogičen in neutemeljen tedanji (v letih 1944–1945) ostro kritičen Solženicinov odnos do Stalina, ki je že tedaj nedvomno predvideval širjenje socializma na Zahod, četudi ne v takšnem obsegu, o katerem je sanjal v tistem času »revolucionarno« in »kominternovsko« razpoloženi Solženicin. Vendar Stalin, ko je načrtoval razširitev socializma na države Vzhodne Evrope, ni imel v mislih nekih *revolucij* v teh državah; prehod oblasti na lokalne stranke komunističnega značaja je predstavljala svojevrstne lokalne preobrate, ki se opirajo na v navedenih državah dislocirano sovjetsko vojsko.

Danes, po likvidaciji vzhodnoevropskega »socialističnega tabora«, novi voditelji teh držav odkrito in pogosto z negodovanjem izražajo prepričanje, da so bile njihove države za petdeset let neupravičeno »odtrgane« iz Evrope, kateri so od vedno pripadali – in to je, moramo priznati, *geopolitična* resnica –, čeprav skupaj s tem ne moremo zanikati, da so te države svojevrstno »obrobje« Evrope in v njej nikoli niso imele tistega statusa, ki ga imajo osnovne evropske države. Kljub temu – če se zatečemo k »nediplomatskemu« jeziku – so vedno rajši videle, da so »zadnje v mestu« (Evropi) kot »prve na vasi« (Rusiji). To je jasno, na primer, iz zgodovine Poljske v prejšnjem stoletju (naj omenim, da sem se o tem lahko večkrat prepričal v šestdesetih letih, ko sem bil pogosto in tesno v stiku z mnogimi književniki vzhodnoevropskih držav, konec osemdesetih let pa sem o tem neprikrito govoril v svojih intervjujih s poljskim in čehoslovaškim časopisom).

Kot smo že omenili, vzpostavitev »socialističnega tabora« iz držav Vzhodne Evrope ni pomenilo »revolucionarnih« akcij v teh državah, ampak njihov prehod pod zaščito državne moči zmagoslavne ZSSR. Kljub citiranim Solženicinovim besedam ta moč, ki se je premikala zahodno od meje ZSSR, v sebi nikakor ni nosila »revolucionarnosti«, ampak, nasprotno, določen »konservatizem«, kar se je izrazilo predvsem v preporodu (seveda delnem in preosmišljenem) dediščine ruskega *slovanofilstva* 19. stoletja. Že v času vojne je začela izhajati revija Slovani, kmalu po zmagi pa je bil obnovljen Inštitut slovanoslovja Akademije znanosti; in v reviji in v inštitutu je tako ali drugače oživela slovanofilska tradicija. Saj je bila večina držav in narodov, ki so vstopili v »socialistični tabor«, slovanska in zato so nekako naravno težili k slovanskim narodom ZSSR, ki so predstavljali prevladujoč del njenega prebivalstva.

Medtem ko je bila »plemenska« koncepcija ruskih slovanofilov 19. stoletja namerno površinska, je globlja in obsežnejša misel Konstantina Leontjeva prepričljivo ovrgla slovanofilski program. Že leta 1873 je pisal, da »bi bilo za Rusijo *osvajanje* ali sploh pridruževanje drugih Slovanov usodna ura njenega razpada in državne smrti.⁴⁵ Če je le Poljska, ki je bila, še dodatno, razdeljena na tri dele,⁴⁶ prinesla Rusiji toliko skrbi in žrtev ter razdejanj, kaj bi nam prineslo *pet–šest* Poljsk?⁴⁷ (kurziva samega Leontjeva). V »socialističnem taboru« se je znašlo deset zahodno- in južnoslovanskih narodov s skupnim prebivalstvom 60 milijonov (leta 1990 več kot 80 milijonov), pa tudi več kot 40 milijonov (leta 1990 približno 60

45 V tem lahko umestno vidimo preroški pomen, saj se je nedavna smrt ZSSR začela prav s smrtjo vzhodnoevropskega »socialističnega tabora«.

46 Med Prusijo, Avstrijo in Rusijo.

47 Leont'ev K. *Vostok, Rossija i Slavjanstvo*. M., 1996, str. 43.

milijonov) Nemcev, Romunov, Albancev, Madžarov (torej leta 1990 le dvakrat manj kot prebivalstva ZSSR).

Geopolitična »nezdružljivost« s tako ali drugače ZSSR pridruženimi *evropskimi* (četudi vzhodnimi) državami se je z vso jasnostjo izrazila tako, da je že junija leta 1948 prišlo do zelo ostrega razdora med ZSSR in Jugoslavijo, čeprav bi se nam zdelo, da je bila najbližji zaveznik (še posebej je bil leta 1947 prav Beograd izbran za mesto srečanja Kominforma!). Leta 1953 je izbruhnila vstaja v Vzhodnem Berlinu, leta 1956 na Poljskem in še posebej močno na Madžarskem.

Vse to so dolgo časa razlagali z dejavnostjo »buržoaznih« elementov in hujskanjem s strani imperialističnega Zahoda. Delno je takšno mnenje utemeljeno, vendar je pomenljivo, da je do *prvega* konflikta prišlo s *komunistično* oblastjo Jugoslavije, drugega so začeli berlinski *delavci*, tretjega in četrtega pa je porodil razkol *znotraj* »delavskih« strank itd.

Kot smo že omenili, danes petdesetletno obdobje v zgodovini vzhodnoevropskih držav opredeljujejo kot umetno »odtrganost« od Evrope in poleg tega se z *geopolitično* razlago čisto politična in ekonomska pojasnila kažejo kot drugorazredna in relativna.

Res je, da je geopolitična podosnova konfliktov med ZSSR in vzhodnoevropskimi državami postala očitna šele leta pozneje. Prvotno so se ti konflikti pogosto kazali na ozko političnem področju: ZSSR je bila utelešenje »konservativizma«, celo »reakcionarnosti«, nekatere od vzhodnoevropskih držav pa so bili nosilci »progresivnosti« in »revolucionarnosti«. Tako je znana jugoslovanska osebnost Milovan Đilas (pozneje je postal antikomunist) v svojih spominih *Pogovori s Stalinom* pisal o tem, da je »bil naravnost pijan in oglušen« od Stalinovega govora na začetku leta 1945, naslovljenega na jugoslovansko delegacijo: »On (Stalin – V. K.) je malo ali pa sploh ni govoril o partijah,

o komunizmu, o marksizmu, ampak veliko o Slovanih, o vezeh med Rusi in južnimi Slovani ...»⁴⁸

Zaradi nezadostnega znanja in pod vplivom tendencioznih mnenj mnogi avtorji še danes situacijo v povojni Vzhodni Evropi razlagajo očitno napačno: ZSSR je prikazana kot nosilec revolucionarno-komunistične tendence, Jugoslavija pa kot liberalno-demokratska. Medtem pa so bili pred kratkim preučena v arhivih ohranjena poročila o srečanju Kominforma konec septembra 1947, iz katerih je postalo jasno sledeče:

»Še posebej aktivno so nastopali Jugoslovani. M. Đilas je podal celoten pregled napak vodstva francoske komunistične partije še od začetka vojne, kritika je bila ostrá /.../ Jugoslovanski predstavnik je Francoze obtožil liberalizma, fetišizacije parlamentarnih metod boja, stalnemu popuščanju buržoaziji. Trdil je, da so v Franciji in Italiji obstajali pogoji za popoln prevzem oblasti, s tem v zvezi je obsodil razpustitev in razorožitev partizanskih enot na pobudo komunistične partije. Nastop. E. Kardelja (prav tako eden od vodilnih tedanjih osebnosti v Jugoslaviji – V. K.) je bil v glavnem posvečen kritiki italijanskih komunistov: 'Ne morejo skupaj v eni in isti vladi dolgo sedeti komunisti, predstavniki revolucionarnega delavskega razreda, antiimperialističnih sil in socializma ter predstavniki kapitala in imperializma ali njihovi lakaji, začevši s socialdemokracijo ...' Kardelj je vprašanje celo zastavil širše in govoril o pojavu mednarodnega komunističnega gibanja v času vojne in tendenci, ki je predstavljala nek odstop od revolucijske teorije marksizma – leninizma, po njej. Ta tendenca se je izražala v tem, da so nekatere komunistične partije priznavale možnosti mirnega parlamentarnega

---

48 Džilas Milovan. *Lico totalitarizma*. M., 1992, str. 72.

razvoja imperializma in ne »... nadaljnje zaostritve njegovih notranjih protislovij in razrednega boja ...«⁴⁹

Đilas, ki je pozneje prestopil na antikomunistična stališča (takšne »metamorfoze« so značilne za najbolj radikalno usmerjene ljudi), je v svojih spominih skušal prikriti svojo lastno komunistično agresivnost v štiridesetih letih. Vendar mu je vseeno »izletelo« o enem »nesoglasju« s Stalinom med srečanjem v Moskvi februarja 1948 razpravljali so o besedilu nedolgo pred tem sklenjenega jugoslovansko-bolgarskega sporazuma, v katerem sta se strani zavezali, da »bosta podprli vsako iniciativo, usmerjeno ... proti vsem centrom agresije.« Stalin se je vmešal: »Ne, to je preventivna vojna – najnavadnejši komsomolski izpad! Glasna fraza ...« (Đilas, citirano delo, str. 129). V taistih spominih, naj mimogrede omenimo, Đilas potrjuje, da je Stalin kategorično *nasprotoval* začetku kakršne koli vojne; vendar bomo o tem še govorili.

In razkol med Jugoslavijo in ZSSR, ki je kmalu sledil, je Beograd takrat dojemal kot rezultat konflikta med »revolucionarnostjo« jugoslovanskih komunistov in »reakcionarnostjo« Stalina in njegovega kroga. Leta 1960 sem obiskal Beograd in celo takrat so vsi Jugoslovani, s katerimi sem govoril, konflikt štiridesetih let razlagali natanko tako!

Pozneje – recimo v času nemirov na Čehoslovaškem leta 1968 – so konflikt z ZSSR dojemali že drugače – kot soočenje »demokratske« in »totalitarne« ali vsaj »avtoritarne« ideologije in to je bil že bistven približek k zavedanju *geopolitične* nezdržljivosti »evropskega« in »evrazijskega«. Vendar so leta 1948 protislovje med taisto Jugoslavijo in ZSSR razlagali kot soočenje resničnega marksizma, socializma,

---

49 Muraško G. P., Volokitina T. V., Noskova A. F. *Sozdanie soclagerja*. V knjigi: Sovetskoe občestvo: vozniknovenie, razvitie, istoričeskij final. T. 2. Apogej i krah stalinizma. M., 1997, str. 28,29.

revolucionarnosti in v ZSSR naraščajočega konservatizma, tradicionalnosti in celo odpovedi od socializma. Do razkola med Moskvo in Beogradom je prišlo po tem, ko se je Stalin seznanil z govori na »zaprtem« zasedanju politbiroja CK KPJ 1. marca 1948 (objavljeni so v knjigi J. S. Girenko. *Stalin – Tito*. Moskva, 1991, str. 349, 350): »Obnova ruskih tradicij je izraz velikodržavnega šovinizma. Praznovanje 800. obletnice Moskve (septembra 1947 – V. K.) odraža to linijo /.../ Nedavni odlok CK VKP(b) o glasbi (10. februarja 1948 – V. K.) je vrnitev le k ruskemu klasicizmu /.../ Takšna politika Sovjetske zveze govori o globokih spremembah, ki se dogajajo v državi. O tem so govorili Kardelj, še posebej Đilas in ostali. Gošnjak je celo rekel, da je politika ZSSR ovira na poti k razvoju mednarodne revolucije. Tito je na to odgovoril z repliko: 'Res je.' Kardelj je izjavil: '... Mi smo narodna demokracija. To je nekaj načelno novega in tega v Sovjetski zvezi ne morejo razumeti ...' Kidrič je nato odgovoril Kardelju: 'Nasprotovali bodo gradnji socializma, saj v ZSSR poteka degeneracija ...' Kidrič Sovjetsko zvezo sprejema zelo arogantno, saj meni, da v Sovjetski zvezi obstaja nekulturnost ...« Slednje je že bliže resničnemu bistvu problema.

* * *

Torej, velika Zmaga je v Stalinovi zavesti, kot tudi pri množici ljudi, porodila svojevrstno evforijo: zdelo se je, da je moč socialistične države, ki je uničila velikanski vojaški stroj, sposobna v celoti in popolnoma po svoji podobi »predelati« več kot 100-milijonsko prebivalstvo Vzhodne Evrope, vključno s sovjetsko cono okupirane Nemčije, ki se je leta 1949 preobrazila v NDR.

Resda se je v vrhu oblasti ZSSR našel človek, ki je kmalu po Stalinovi smrti, maja 1953, predlagal, naj v Vzhodni

Nemčiji ne gradijo socializma; to ni bil nihče drug kot L. P. Berija. In zadnja leta se je pojavila cela vrsta del, katerih avtorji v bistvu hvalijo Berijo za to pobudo. V eni od takšnih publikacij piše, da je 27. maja 1953⁵⁰ na zasedanju Prezidija sveta ministrov ZSSR Berija izjavil: »potrebujemo le mirno Nemčijo, ali bo tam socializem ali ga ne bo, pa nam je vseeno ...«. Z repliko je nastopil Molotov, ki je menil, da je vprašanje, po kakšni poti bo stopila država v središču Evrope, zelo pomembno. »Četudi gre za del Nemčije«, je prepričeval, »vendar je od nje veliko odvisno« /.../ odpoved socialistični državi v Nemčiji bi pomenila dezorientacijo nasploh v Vzhodni Evropi. To pa bi odprlo perspektivo kapitulacije vzhodnoevropskih držav pred Američani. Molotova so podprli Hruščov, Pervuhin, Saburov, Kaganovič in Bulganin. Kot je pozneje trdil Hruščov, je Berijo prepričal, da se »dokončno odpove svojim predlogom ...« »Kljub temu,« zaključí današnji razlagalec davnih dogodkov, »je, kot je pokazal čas, imel prav ravno 'lubjanski maršal'. Že julija (v resnici junija – V. K.) 1953 so se v NDR začeli protesti delavcev, študentov in intelektualcev. Nasilno so jih zatrli.« In avtor – Boris Starkov – izraža svojevrstno globoko obžalovanje: »Minilo je več kot 30 let, preden se je Nemčija združila.«⁵¹

Torej, Berija je pač predlagal pravo alternativo pot, vendar so ga dogmatiki ovirali. Ta zaključek je, kot tudi citirana razprava v celoti, žal površinski. Če začnemo s tem, da se Nemčija, v ožjem pomenu besede, ni »združila« *do danes*, saj se Vzhodna Prusija, ki je Nemcem pripadala že od 13. stoletja (!) od leta 1945 do danes nahaja v sestavi Rusije in Poljske.

---

50 Takrat se je že bližal upor v Vzhodnem Berlinu, ki se je razvil 17. junija.

51 Rodina, 1993, № 11, str. 80, 81.

Nadalje, odprava socializma leta 1953 (v širšem pomenu besede) v NDR je morala neizbežno pripeljati do vzpostavitve večstranskih medsebojnih odnosov z ostalo Nemčijo in Zahodom sploh – torej k izhodu izpod »kontrole« ZSSR, v tedanji situaciji pa Vzhodna Nemčija pri tem nikakor ni mogla biti »nevtralna« in »mirna«, saj odnosi ZSSR in Zahoda v celoti nikakor niso bili takšni.

In končno – ni dvoma, da bi izstop Vzhodne Nemčije izpod kontrole ZSSR služil kot močna motivacija za podobne težnje v drugih vzhodnoevropskih državah.

Resda je bilo, kot smo že rekli, vključitev Vzhodne Nemčije, kot tudi drugih držav Vzhodne Evrope, v geopolitično polje Rusije – Evrazije neperspektivno – kot, na primer, tudi podobna vključitev Poljske in Finske na začetku 19. stoletja. Dodati moramo, da je bilo enako neperspektivno (na koncu), ko so zahodne države priključile ogromna ozemlja na drugih celinah (priključitev, ki je bila daljša in težja za tako imenovane kolonije Zahoda).

Vendar je ena zadeva daljna zgodovinska perspektiva in povsem nekaj drugega konkretno zgodovinsko obdobje. *Ni bilo mogoče*, da naša zmaga *ne bi privedla* do kontrole ZSSR nad Vzhodno Evropo (kar je, posledično, logično privedlo k temu, da je bila vključena v evrazijsko geopolitično polje). To je bila, naj ponovim, neizogibna posledica Zmage. Poleg tega je bila, če se tako izrazimo, tudi drugotna posledica, ki jo je narekovalo splošno svetovno stanje po letu 1945 – stanje, v osnovi katerega je bila totalna konfrontacija ZDA in ZSSR, ki je pridobila status velike države.

Berijina pobuda (katere so kmalu zelo aktivno izrabili za razkrinkanje Berije kot izdajalca socializma) je bila v tistem času popolnoma neutemeljena in pozneje, v sedemdesetih letih, je V. M. Molotov, ki je maja 1953 ugovarjal Beriji, v bistvu pravilno opredelil vzrok te pobude: »/.../ njega (Berije – V. K.)

temeljna vprašanja politike niso kaj dosti zanimala, temveč je menil: 'ker smo močni, se nas nihče ne bo niti dotaknil. Približno tako. V vsakem primeru se ni poglobljaj v to zadevo.'⁵²

Zelo je značilno, da je celo Berijin sin Sergo Lavrentjevič, prišel do zaključka o popolni »utopičnosti« očetove pobude. V svoji knjigi *Moj oče – Lavrentij Berija* (Moskva, 1994) skuša, kar je logično, na vsak način rehabilitirati in celo idealizirati njenega junaka in še posebej prikazati očetovo pronicljivost: tako trdi, da »je bil oče eden od pobudnikov združenja Nemčije«. Dogmatski »vladajoči vrh« je Berijin predlog zavrnil, vendar se je skoraj štirideset let pozneje to uresničilo. Vendar Berijin sin, ki je dobro poznal zgodovinsko resničnost, skupaj s tem trdi, da so v ZDA v petdesetih letih »preračunavali različice nadaljnjega razvoja dogodkov in prišli do zaključka – ustrezne dokumente je Sovjetska zveza dobila prek obveščevalne službe –, da združenja Nemčije po predlogu ZSSR nikakor ne smejo dovoliti /.../ Takrat je Zahod dejansko podprl sovjetski vladajoči vrh.« (str. 362–363).

Sergo Lavrentjevič je o tem pisal očitno zato, da bi »povišal« svojega očeta nad vladajoči vrh ne le ZSSR, ampak tudi ZDA! Vendar ne govorimo o političnem *mislecu*, ki pronicljivo razpravlja o neizogibni prihajajoči združitvi Nemčije in »vrnitvi« Vzhodne Evrope v svoje geopolitično polje, ampak o *državniku*, ki je bil poklican, da predlaga *realistične* rešitve v sferi *sodobne* politike. S tega vidika je bila Berijina pobuda popolnoma neustrezna realni zgodovinski situaciji in moramo se strinjati z Molotovom, ki je pozneje trdil: »Berija se je sploh malo zanimal za temeljna vprašanja /.../«

Danes, kot smo že omenili, mnogi – in naj mimogrede omenimo, da *različni* po svojih prepričanjih – avtorji Berijini

---

52 *Sto sorok besed s Molotovym*. Iz dnevnika F. Čueva. M., 1991, str. 334–335.

pobudi iz leta 1953 dajejo velik pomen, čeprav so nekateri pripravljeni hvaliti »pronicijivega« Berijo, spet drugi pa ga prekleti kot predhodnika M. S. Gorbačova, ki je Zahodu nespametno podaril NDR. Vendar je tako prvo kot drugo sad površne razlage zgodovine. Poleg ostalega Berijina pobuda verjetno sploh ne bi pustila opaznih sledi, če ga ne bi označili za izdajalca in sovražnika. Saj sta tudi Hruščov in Molotov pozneje – popolnoma neodvisno drug od drugega – pričala, da je Berija, ko je 27. maja 1953 zjutraj na Prezidiju CK predstavil svoj predlog glede NDR in od drugih članov Prezidija CK prejel zavrnitev, *isti dan* preklical svojo pobudo!⁵³ Le tri tedne pozneje pa je prav Berija neusmiljeno zatrl upor v Vzhodnem Berlinu.

Vendar so po skorajšnji aretaciji Berije (26. junija 1953) njegovo »nemško« pobudo skrajno razpihnili na Plenumu CK KPSS, ki je zasedal od 2. do 7. julija, in danes to iniciativa prav zato tako široko obsojajo. Skratka, tako se danes piše zgodovina ...

* * *

Vendar pa si poglejmo osrednji problem – povojno soočenje ZSSR in Zahoda z ZDA na čelu. Dolgo časa so to soočenje razlagali z agresivnostjo ZDA, danes pa obstajajo ravno nasprotna trditve. Med tem pa objektivno preučevanje dejstev daje vso pravico, da pridemo do sklepa, da je bila tako imenovana *hladna vojna*, ki je od časa do časa na planetu porajala tako imenovane *vroče točke*, popolnoma *obojestranska* zadeva. V svoji knjigi, ki smo jo že citirali, nekdanji namestnik direktorja CIE Ray Cline trdi, da je bil »vzrok hladne vojne odpoved Sovjetske zveze, da deluje v duhu s Churchillom in Rooseveltom

---

53 Isto, str. 333–334, pa tudi: Hruščev, citirano delo, str. 296–270.

doseženega soglasja in medsebojnega razumevanja, prevzem – od 1945 do 1948 – politične in vojaške kontrole nad velikim delom Vzhodne Evrope in namera, da doseže enako kontrolo nad Grčijo, Turčijo, Iranom, Jugoslavijo, Italijo ...»⁵⁴

Vendar, prvič – kot smo pokazali, je Churchill še oktobra 1942(!) ZSSR – Rusijo dojemal kot glavnega sovražnika »zaveznikov« in »druga fronta« v bistvu ni bila predvidena z namenom uničenja Tretjega rajha, ampak, da Rusiji ne bi dovolili vstopiti v Nemčijo in ostalo Evropo. Tako da sta ti sta »medsebojno razumevanje in soglasje«, ki naj bi določila politiko »zaveznikov«, skrajno sumljiva.

Navedimo, na primer, kako se je takoj po Zmagi izvajala delitev okupacijskih con na ozemlju Nemčije in Avstrije. »Churchill,« je dokazal britanski zgodovinar Alan Taylor, »je bil tudi zaradi tega bojevit. Predpostavljal je celo uporabo vojaških letalskih sil za 'udarec po komunikacijah ruske vojske, če bi se ta odločila premakniti dlje, kot predvideva sporazum.' Dejansko niso tako ravnali Rusi, ampak zahodni zavezniki ...« In zatem so prav »Angleži in Američani postopoma odstopili na dogovorjene meje, pogosto so se morali umakniti za skoraj 120 milj« (str. 545; 120 milj je skoraj 200 kilometrov!).

Nadalje, »kontrola« ZSSR je bila dejansko vzpostavljena le na ozemljih, ki so se znašla v coni razporeditve njene vojske; značilno je, da je Cline (glej navedeni citat) izključil iz s strani ZSSR kontroliranih držav Jugoslavijo, od koder je naša vojska odšla takoj po uničenju nemške vojske, ki se je tam nahajala, konec 1944.

In končno, teza o »nameri« ZSSR, da vzpostavi svojo kontrolo tudi nad Grčijo, Italijo itd., ni imela realnih temeljev. Dilas pravi, da je februarja 1948, ko se je v Grčiji zgodila

---

54 Klajn Rey, citirano delo, str. 136.

dokaj močna vstaja, ki je bila očitno protiameriško in protibritansko usmerjena, Stalin izjavil:

– »Morali bi streti vstajo v Grčiji.« – Prav tako je rekel, »streti.« – Ali verjamete, se je obrnil h Kardelju, v uspeh grške vstaje?

Kardelj je odgovoril:

– Če se ne poveča intenzivnost tuje intervence in ne bodo dopuščene velike vojaške in politične napake ...

Vendar je Stalin nadaljeval, ne da bi se oziral na besede Kardelja:

– Če, če! Nimajo nobene možnosti za uspeh. Kaj mislite, da bodo Velika Britanija in Združene države – Združene države, najmočnejša svetovna država – dovolili pretrganje svojih transportnih arterij v Sredozemskem morju? Neumnost ... Vstajo v Grčiji je treba streti, kar se da hitro ...

In Đilas popolnoma razumno govori o tedanjih Stalinovih namerah: »V njegove račune ni mogla biti vključena vzpostavitev še ene komunistične države na Balkanu ... Še manj bi lahko v njegove načrte bili vključeni še mednarodni zapleti, ki so pridobili grozečo obliko in bi lahko, če ga že ne bi povlekli v vojno, v vsakem primeru ogrozili že zasedena ozemlja« (str. 130–131).

Pomenljivo je, da je Kardelj in nedvomno tudi Đilasa (v tistem trenutku) očitno žejalo po tem, da bi k »socialističnemu taboru« priključili tudi Grčijo in celo Italijo ter Francijo, kjer so, v skladu z zgoraj navedeno Đilasovo trditvijo (septembra 1947) »obstajali pogoji za popoln prevzem oblasti« – prevzem s strani komunističnih partij.

Vendar je imel Stalin nedvomno prav, ko je trdil, da ZDA ne bi dopustile pretrganja najpomembnejših »arterij«. Vzvodna Evropa je druga zadeva. Alan Taylor je z zanj značilno objektivnostjo pisal: »Ko je padla oblast Nemcev v Vzhodni Evropi, je v nastali vakuum vstopila sovjetska oblast – to

je bila neizogibna posledica zmage. V političnem pogledu so se Rusi *v mnogih rečeh* v Vzhodni Evropi vedli enako kot *Američani in Angleži* na zahodu. Z oblasti so odstranjevali antikomuniste,⁵⁵ vendar so Angleži in Američani izvajali *enake ukrepe* v Italiji in Franciji proti komunistom« (str. 539; kurziva je moja – V. K.). Skratka, »enaki ukrepi« ni popolnoma točno. »Ukrepi« ZDA so se pogosto izvajali v obliki »*tajnih operacij*«, včasih zelo zahrbtnih. Sam »pripadnik CIE« Cline v svoji knjigi ponosno sporoča, da je CIA izdelala »obsežen program *tajnih političnih akcij*, ki je vključeval akcije vojaških enot ... Do leta 1953 je CIA izvedla tajne operacije v 48 državah (! – V. K.)« (str. 21; kurziva je moja – V. K.).

In kar je najpomembneje – angleški politolog R. W. Johnson je leta 1984 objavil članek, posvečen vprašanju »*tajnih operacij*« v povojnem času, v katerem zapiše: »*Ni mi uspelo odkriti niti ene* tajne operacije KGB,⁵⁶ ki bi jo lahko po obsegu primerjali z operacijami CIE. Nobena obveščevalna služba na svetu ne more biti tako popolna ali imeti takšne sreče 40 let (tj. ohraniti tajne vse svoje operacije od 1945 do 1984 – V. K.). Zato se neizogibno pojavi zaključek o tem, da se je KGB zelo redko, če sploh, zatekala k tajnim operacijam«⁵⁷ (kurziva je moja – V. K.).

Če primerjamo zaključek Johnsona s ponosno trditvijo Clina o tem, da je CIA le v letih 1945–1952 izvedla tajne operacije v skoraj petdesetih državah, se moramo zamisliti o primerjani agresivnosti ZSSR in ZDA v tistih časih – čeprav danes prevladuje verzija, v skladu s katero je bila prav (ali celo le) ZSSR agresivna.

---

55 Nato Taylor pojasnjuje: »Rusi /.../ so želeli varnost in le komunisti ali njihovi sopotniki so jo lahko zagotovili.« (Isto.)

56 KGB-ju moramo dodati tudi predhodnici (do 1954) NKGB in MGB.

57 Citirano po knjigi: Najtli Filipp. *Špiony XX veka*. M., 1994, str. 295.

Resda so bili težnja k neposrednemu boju s »svetom kapitalizma«, prepričanost o tem, da velika Zmaga 1945 odpira pot k preureditvi sveta – na koncu k zmagi socializma-komunizma na celem planetu – značilni ne le za tuje »internacionaliste«, kot sta Kardelj in Đilas. V ZSSR je bilo veliko ljudi, ki so menili, da je »revolucionarna vojna« (namesto »domovinske«) na dnevnem redu.

Tu je smiselno citirati le manjšemu številu ljudi znano povojno pesem Borisa Sluckega *Srečanje* – o stiku z vojsko »zaveznikov« spomladi 1945:

*Dokler polkovniki vodko pijejo,
dokler se slinijo nad viskijem,
dokler pehotne pesmi pojo
po rusko in angleško,*

*mi iščemo drug drugega s pogledi.
Na pogled odgovarjamo s pogledom.
Druga v moji generaciji vojna
sedi poleg mene ...*

*Ne pijemo. Ne pojemo. Molčimo in molčimo.
In v spominu si beležimo.
Obveščevalna, ki naletela je na obveščevalno,
Meči, ki udarili so ob meče.*

*Danes je podpisana in potrjena –
Danes! Devetega maja!
Druga v moji generaciji vojna –
Tretja svetovna.*

Lahko potrdim, da je bilo, recimo na Moskovski univerzi, kamor sem prišel leta 1948, takšno razpoloženje zelo

razširjeno, čeprav je, kot smo videli, Stalin istega leta Đilasu in Kardelju ostro odgovoril, da je njuna revolucionarna bojevitost »najnavadnejši komsomolski izpad.« In citirana pesem nikakor ni mogla biti objavljena v tistem času.

Danes stalno govorijo o tem, da so prav Stalin in njegov krog iz dneva v dan pripravljali »tretjo svetovno«. Sicer je treba, preden obtožujemo, to vprašanje pojasniti, da se moramo pri primerjavi tedanjih »pozicij« ZSSR in ZDA glede mogočega vojaškega spopada zavedati načelno *razliko* samih »dejavnih oseb« Zgodovine (v današnjih delih je ta stran problema v bistvu prezrta).

ZSSR je v svojih dejanjih izhajala predvsem iz *politično-ideološkega* razumevanja in je popolnoma in povsem zaradi njih zanemarila *pragmatične* »materialne« interese (kot primer lahko služi izvoz žita leta 1946, ko je vladala lakota – o tem smo že govorili). Medtem pa je bilo v osnovi delovanja ZDA prav popolnoma pragmatično razumevanje, ki ga lahko konec koncev izrazimo v denarnem, dolarskem ekvivalentu.

* * *

Dosleden in pogosto odkrit »goli« pragmatizem, značilen za ZDA, je že zdavnaj povzročal neodobravanje ali celo pravo negodovanje tudi v Evropi in Rusiji. Že leta 1836, ko je država ZDA dopolnila šele 60 let, je Puškin pisal, da je »nekaj globokih umov pred kratkim raziskovalo ameriške nravi in navade« in ta raziskava je pripeljala do »razočaranja«: »Spoštovanje do tega novega naroda in njegove ustanove, ploda najnovejšega razsvetljenja, se je močno zamajalo. Z začudenjem so videli demokracijo v njenem odvratnem cinizmu /.../ Vse plemenito, altruistično, vse,

kar oplemeniti človeško dušo zatira neusmiljen egoizem in strast do udobja.«⁵⁸

Te pesnikove besede so velikokrat citirali, vendar praviloma »brez komentarjev«; kljub temu lahko Puškinovi članki sami po sebi, vzeti iz konteksta, vzbudijo upravičen dvom. Da, seveda, »egoistični« pragmatizem in »strast do udobja« (materialnega), ki zatira vse ostalo, določajo življenje ljudi v ZDA.

Da bi se prepričali o tem, je dovolj, če se dovolj pozorno in trezno pogledimo vsaj v delo, ki ga tako ljubijo mnoge generacije ruskih dečkov – Twainove *Prigode Toma Sawyerja* –, izdano leta 1876, torej na stoto obletnico ZDA, leta 1886 pa se je že pojavilo v ruskem prevodu. Naši dečki seveda preprosto niso opazili oziroma se niso zavedali (in to je popolnoma logično), da je v očeh junaka, ki jih je tako očaral, najvišja vrednota *denar*. To lahko odkrijemo v celi vrsti dogodkov Twainove pripovedi, konča pa se s svojstveno apoteozo – junak dobi soliden račun na banki s »šestimi odstotki letnih obresti«. Posebej pomembno je, da gre za *dečka*, torej ameriška predstava o »idealu« nastaja že v zgodnjem otroštvu.

Vendar ima, kot prvič, Twainov junak nedvomno šarm, kajti ameriški pragmatizem se je sposoben v ljudeh, ki ga izpovedujejo, z nečim uravnovesiti. Nadalje se moramo zavedati tega, da ima lastnost, ki je ne sprejemamo v lastnem, rodnem svetu, bistveno drugačen pomen v drugem svetu in sploh ta drugi svet, če smo objektivni, ni »slabši« (sicer ni niti »boljši«) od našega – je *drugačen*.

In končno – ob Tomu Sawyerju je predstavljen Huck Finn (ki je postal tudi junak druge, le njemu posvečene pripovedi Marka Twaina⁵⁹). Huck, ki je skupaj s Tomom obogatel,

58 Puškin A. S. *Polnoe sobranie sočinenij*, t. 12. Leningrad, 1949, str. 104.

59 Izdana leta 1885 in že leta 1888 se je pojavila v ruskem prevodu.

občuti skrajno radost (saj je konec koncev Američan!), vendar, kot se izkaže, noče in preprosto *ne more izkoristiti svojega bogastva* in ostane to, kar je bil – »potepuh«, ki se po državi potepa skupaj s črncem Jimom (v tistem času pa so bili črnci v ZDA v bistvu »podljudje«). Vendar »pragmatični« Tom še naprej prijateljuje s Huckom.

Če se preprosto izrazimo, je življenje v ZDA (kot tudi povsod) veliko bolj zapleteno, kot se nam lahko zdi. In pomembno je mnenje vplivnega ameriškega pisatelja 20. stoletja Hemingwaya: »Vsa sodobna ameriška književnost izhaja iz ene knjige Marka Twaina, ki nosi naslov *Huckleberry Finn*«⁶⁰ (tu bi morali reči še natančneje: znatnejši del te književnosti).

Vendar, kaj pa Puškinovi citirani očitki ZDA? Očitek je izražen v pesnikovem članku, posvečenem knjigi *Pripoved o ugrabitvi in prigodah Johna Tannerja* (1830; pesnik je delo bral v francoskem prevodu, izdanem leta 1835), kjer je bila pravično prikazana usoda Indijancev v ZDA. »Odnosi Združenih držav do indijanskih plemen, starodavnih lastnikov zemlje, ki jo danes naseljujejo ljudje evropskega rodu,« je pisal Puškin, »so izpostavljeni strogi analizi /.../ očitna nepravilnost in nečloveškost ameriškega kongresa so obsojeni z negodovanjem.« (Isto.)

Tako, če imata »neusmiljeni egoizem« in »strast do udobja« *znotraj* same ameriške *družbe* takšno ali drugačno protiutež (sicer bi se verjetno samouničila), ZDA pri stiku z nekim drugim, tujim svetom nima nobenih zadržkov in jih sploh ne more imeti. Vsako dejanje v celoti opredeljuje goli pragmatizem, ki na koncu temelji na dolarski protivrednosti. Zato imajo ZDA, na primer, danes popolnoma »spodobne« odnose s Kitajsko, ki jim je po svojem politično-ideološkem bistvu sovražna, in v njeno gospodarstvo vlagajo stotine

---

60 Heminguej Ernest. *Sobranie sočinenij*, t. 12. Leningrad, 1968, str. 306.

milijard dolarjev, istočasno pa organizirajo blokado in celo bombardiranje ZRJ.

* * *

Vendar pa si pogledjmo štirideseta leta. Najbolj »nazorna« je takratna ameriška akcija – bombardiranje Japonske 6. in 9. avgusta 1945. In glavni voditelj atomskega projekta general Leslie Groves v svoji knjigi z naslovom *Now It can be Told: The Story of the Manhattan Project* (1962) pravi:

»Ko smo se šele pripravljali na delo na področju jedrske energije, ZDA še niso načrtovale uporabe atomskega orožja proti kateri koli državi /.../ Sčasoma, ko smo opazovali, kako projekt požira velikanska sredstva, se je vlada vse bolj nagibala k misli o uporabi atomske bombe.«⁶¹ Nadalje piše o tem, kako je admiral Pernell, ko je pred samim poletom proti Nagasakiju pilotu Sweenyju dajal napotke, tega vprašal: »Mladenič, ali veš, koliko stane ta bomba?« In mu da jasna navodila: »Tako torej, potrudi se, da ta denar ne bo šel v nič« (str. 284).

Resnično naredi vtis dejstvo, da je natanko enak pristop k zadevi določal tudi izbor objektov bombardiranja. Prvotno je bila ena od potrjenih objektov starodavna japonska prestolnica Kjoto. Vendar je to povzročilo kategoričen ugovor vojaškega ministra Stimsona, ki je svojčas, kot piše Groves, »bil tam /.../ in ga je to mesto prevzelo s svojimi starodavnimi kulturnimi spomeniki« (str. 231).⁶²

Prebivalci Kjota – enako kot v Hirošimi in Nagasakiju – niso imeli, če se tako izrazimo, ekvivalenta v dolarjih, vendar so

---

61 Groves L. *Teper' ob etom možno rasskazat'*. M., 1964, str. 224. Kurziva je moja – V. K.

62 Tudi mene je mesto, ko sem bil tam leta 1988, prevzelo.

svetišča in dvorci v Kjotu, zgrajeni v 7.–8. stoletju, tak ekvivalent imeli (lahko bi jih *premestili* v ZDA, kot so delali, na primer, z mnogimi arhitekturnimi spomeniki Velike Britanije).

To je celo težko verjeti, vendar se je Stimson, ki je prepovedal uničenje Kjota, molče *strinjajl* z odločitvijo, da se bombo vrže na Nagasaki – ne glede na to, da je bilo pri tem, kot poroča Groves, »v območju neposrednega delovanja eksplozije« nekaj sto vojnih ujetnikov, vojakov in častnikov ZDA in Velike Britanije (str. 260–261)! »Nekaj sto ...« Utemeljeno lahko dvomimo o številu umrlih vojnih ujetnikov, ki ga navaja Groves, saj je natančno ugotovljeno, da so Japonci tedaj zajeli skupno 99.324 »zavezniških« vojnih ujetnikov, od katerih se jih 25.855 po vojni *ni vrnilo*.⁶³ Malo je verjetno, da so bila na manjšem teritoriju Japonske številna taborišča namenjena le za nekaj sto vojnih ujetnikov (saj, če je bilo v enem taborišču 500 ljudi, bi bilo treba zgraditi 200 taborišč).

Groves trdi, da je *pravilnost* bombardiranja Hirošime in Nagasakija popolnoma dokazana, »če upoštevamo *pomembnost* rešenih ameriških življenj« (str. 225; kurziva je moja – V. K.) – gre za vojake, ki *bi lahko* izgubili življenje, če Japonska sedem dni po bombardiranju Nagasakija, 16. avgusta, ne bi prenehala z bojnimi akcijami proti ZDA; vendar »pomembnosti življenj« ameriških vojnih ujetnikov, ki bi morali neizogibno umreti v Nagasakiju niso upoštevali, saj je bila očitno manjša od pomembnosti starodavnih kulturnih spomenikov v Kjotu.

Vse to je med drugim široko znano (čeprav se nad smislom teh dogodkov redko zamislijo); veliko manj so ljudje seznanjeni z resničnim vzrokom *drugega* bombardiranja, Nagasakija. Groves trdi, da je obstajala, po njegovih besedah, nujnost »ponovnega dokaza« moči novega orožja, vendar je to

---

63 Urlanis B. C. *Vojny i narodonaselenie Evropy*. M., 1960, str. 329.

seveda namerno sumljiv zaključek. Vzrok za *drugo* bombardiranje je bil pozneje razkrit v knjigi G. Warburga *Združene države v povojnem svetu* (New York, 1966):

»Prva, na Hirošimo odvržena bomba, je bila uranova. Zanj so bili relativno prepričani, vendar so, da bi jo izdelali, porabili *vso rezervo urana*, ki so jo imele ZDA na voljo. Druga bomba, ki so jo odvrkli na Nagasaki, je bila plutonijeva. Trudili so se, da bi jo preizkusili zaradi različnih vzrokov: če bo delovala, lahko izdelajo *veliko rezervo* takšnih bomb. In, da bi to dokazali, je bilo v Nagasakiju ubitih približno 100.000 Japoncev«⁶⁴ (skupaj z njimi tudi ameriški vojaki).

Če lahko *prvo* bombardiranje razlagamo s težnjo, da bi dosegli kar najhitrejšo kapitulacijo sovražnika (čeprav je Groves sam priznal, da je bil *glavni* razlog v »upravičenju« velikanskih finančnih stroškov),⁶⁵ je bila druga namenjena dokazovanju plutonijeve – znatno manj *drage* bombe.⁶⁶

To, kar se je dovolj jasno izrazilo v zgodbi, povezani z atomskimi bombami, lahko opazimo v dejanjih ZDA na svetovni sceni. Sam »princip« vedenja ZDA na svetovni sceni je bil oblikovan že na samem začetku njenega obstoja. Tako je eden od očetov – ustanovitelj in tretji predsednik ZDA po vrsti,

---

64 Citirano po knjigi: Sosinskij S. B. *Akcija »Argonavt« (Krymskaja konferencija i ee ocenka v SŠA)*. M., 1970, str. 121.

65 Atomski projekt je stal 2 milijardi dolarjev, ki sta takrat imeli veliko večjo vrednost kot sedaj.

66 Izobraženi bralci lahko ugovarjajo, da niso imeli razloga, da bi testirali plutonijevo bombo, saj je bila bomba, ki je prej, 16. julija 1945 eksplodirala na poligonu v ZDA, bila prav plutonijeva. Vendar je sam Groves v svoji knjigi omenil (četudi na kratko), da je transport plutonijeve bombe (za razliko od uranove) do kraja, kjer so jo odvrkli, predstavljal nevarnost in je prišlo do večjih zapletov, rezultata te operacije ni bilo moč predvideti in zato je bilo resnično nujno potrebno bombe testirati v pogojih *bojne* uporabe (str. 283).

Thomas Jefferson, 1. junija 1822 pisal o tedaj prihajajoči vojni v Evropi: »Občutek imam, da se evropski barbari znova pripravljajo na to, da bodo iztrebljali drug drugega /.../ Iztrebitev norcev v enem delu sveta pripomore k blagostanju v njegovih drugih delih. Naj bo to naša skrb in molzli bomo kravo, dokler jo Rusi držijo za rogove, Turki pa za rep.«

Pod kravo je, kot lahko logično predvidevamo, imel v mislih Evropo v celoti, ki je bila tedaj veliko bogatejša od ZDA in Jefferson je bil verjetno razočaran, ko ni dočakal vojne: umrl je leta 1826 in šele naslednjega leta, 1827, je združena flota Rusije, Velike Britanije in Francije v bitki pri Navarinu uničila floto Turčije, ki Grčiji ni želela dati neodvisnosti.

Vendar je bila in ostaja težnja »molsti kravo«, torej popolnoma materialni interesi, glavni cilj zunanjepolitičnih akcij ZDA, med drugim tudi, kot smo videli, v uporabi jedrskega orožja. In s tem v zvezi se moramo zavedati neprimernost neposredne primerjave dejanj ZDA in ZSSR v njunem soočanju, saj je ZSSR, ravno nasprotno, pogosto prezrla ali celo žrtvovala materialne interese zaradi politično-ideoloških ciljev in poskusi, da bi dejanja teh dveh držav merili z isto mero, so jalovi.

Seveda se pojavi vprašanje o tem, kaj je »bolje« in kaj »slabše«. S popolnoma realnega vidika na to vprašanje ne moremo odgovoriti, saj je ljudem, ki so bili izpostavljeni nasilju, še bolj pa tistim, ki so izgubili življenje med neko »akcijo«, vseeno, ali so to akcijo izpeljali zaradi vzpostavitve popolnejše (z vidika tistih, ki so jo izvajali) družbe ali zaradi popolnoma materialnih interesov nekoga. Vendar lahko z *etičnega* vidika trdimo, da ima prvo prednost pred drugim – četudi celo priznamo popolno *iluzornost* koncepcije o popolni družbi: saj so kljub vsemu tisti, ki so izvajali akcijo, lahko verjeli (in so verjeli!), da drugim ljudem prinašajo *dobro* (čeprav se slednji s tem nikakor niso strinjali). Tipičen primer

drugačne postavitev vprašanja je zgoraj navedeno navodilo pilotu, ki ga obvezuje, da Nagasakiju (kjer se poleg vsega nahajajo ujeti Američani) zada *kar največjo škodo*, saj so za bombo porabili kolosalne vsote denarja!

Da ne bi bilo dvomov o tem, da so prav materialni interesi določali svetovno politiko ZDA, še nekaj besed o znamenitem »Marshallovem načrtu«, ki ga je predlagal državni sekretar (tj. minister za zunanje zadeve) ZDA G. Marshall junija 1947. Uradni smisel načrta je bil »pomoč« v vojni uničene Evrope, vendar je »načrt« seveda ZDA dajal možnost, da v mnogem nadzira gospodarstvo, v določeni meri pa tudi politiko držav, ki so udeležene v tem podvigu. Vendar redko govorimo o kardinalni *ekonomski koristi*, ki so jo imele same ZDA, čeprav tu ni posebne skrivnosti.

Sodobni zgodovinar razkriva najbistvenejši vzrok sprejetja odločitve o »načrtu«. Maja 1947 je namestnik državnega sekretarja Marshalla, Clayton, odpotoval v Evropo in v svojem poročilu o njej narisal močno sliko katastrofalnega položaja Evropejcev. Ko govori o gromozanskem plačilnem deficitu osnovnih držav kapitalistične Evrope, opozarja: »Propad Evrope se bo neizogibno in katastrofalno odrazil na ameriški ekonomiji.« Kmalu po objavi »načrta«, 24. junija 1947, je vidni sovjetski ekonomist E. S. Varga izjavil: »Odločilen pomen pri predlogu Marshallovega načrta je imel ekonomski položaj ZDA«, ki potrebujejo »prodajo *odvečnega* (v pogojih kapitalizma) *blaga v tujini*, ne da bi istočasno za enake vsote kupovali blago v tujini /.../ ZDA morajo v lastnih interesih *dati veliko več kreditov*, kot so jih dajale do sedaj, da bi se znebili *odvečnega blaga znotraj države* /.../«⁶⁷ (kurziva je Vargina).

---

67 Glej: Narinskij M. M. *Narastanie konfrontacii: plan Maršalla, Berlinskij krizis*. V knjigi: *Sovetskoe obščestvo: voznikovenie, razvoitie, istoričeskij final*. T. 2. Apogej i krah stalinizma. M., 1997, str. 55, 58.

Kot vidimo, so ameriški in sovjetski strokovnjaki enako razlagali resnični cilj Marshallovega načrta, kar to razlago naredi še posebej prepričljivo. Lastni globoko »egoistični« interesi imajo odločilno vlogo v vseh ameriških akcijah na svetovni sceni; to je jasno tudi danes.

Vendar celo, ko smo to trdno ugotovili, še vedno nismo dali odgovora na vprašanje, kaj (če se izrazimo preprosto) je »bolje«: dejanja na svetovni sceni zaradi »koristi« ali zaradi kakršnega koli »ideala«. O tem bomo govorili spodaj.

Lavrentij Berija, poveljne represije, Stalinov kult ...

Kot smo že večkrat omenili, so prva poveljna leta verjetno najskrivnostnejše obdobje naše zgodovine, kar pogosto omogoča določenim današnjim avtorjem pisati vsakršne pravljičice o tem času. Tako v priljubljeni (ojoj) detektivki E. Radzinskega *Stalin* (1997) po pripovedovanju o dveh osebah, ki so ju aretirali leta 1946 in 1947 avtor poda sledečo »pojasnitev«:

»Vsa Moskva je z grozo govorila o teh aretacijah: kaj se znova začneja leto 1937? To pa se je že začelo /.../« (str. 568) (kurziva je moja – V. K.).

Torej, predlaga nam zloveščo zamenjavo: 1937–1947 ... Vendar, saj je bil 26. marca 1947 izdan odlok o preklicu smrtnih kazni v zmagoviti državi. In obstajajo popolnoma verodostojni dokumenti, ki pričajo, da v letih 1948–1949 v državi ni bila izrečena *niti ena* smrtna kazen. Resda je 12. januarja 1950 sledil odlok o vrnitvi smrtnih kazni – očitno v zvezi s tedaj pripravljajočim se procesom glede tako imenovane Leningrajske zadeve (o kateri bomo še govorili). In